

KÁNTÁS BALÁZS

TITKOS KATONAI MŰVELET A VÉGEKEN

**FORRÁSKÖZLÉS A NYUGAT-
MAGYARORSZÁGI FELKELÉS
KORMÁNYZATI
ELŐKÉSZÜLETEIRŐL**

KÁNTÁS BALÁZS

TITKOS KATONAI MŰVELET A
VÉGEKEN
FORRÁSKÖZLÉS A NYUGAT-
MAGYARORSZÁGI FELKELÉS
KORMÁNYZATI ELŐKÉSZÜLETEIRŐL

Szakmai lektorok:

Dr. Kunt Gergely PhD

Prof. dr. Borsi-Kálmán Béla DSc

Prof. dr. Zinner Tibor

ISBN 978-615-6250-71-1

Felelős kiadó: Dr. Zsávolya Zoltán PhD
HORTHY-KORSZAK KUTATÁSÁÉRT
TÁRSASÁG
BUDAPEST, 2023

AZ ELSŐ ÉS A MÁSODIK NYUGAT- MAGYARORSZÁGI FELKELÉS, AZ 1920- AS ÉVEK MAGYAR IRREGULÁRIS KATONAI ALAKULATAINAK LEGJELENTŐSEBB KÜLÖNLEGES HADMŰVELETEI, A KORMÁNYZAT HALLGATÓLAGOS TÁMOGATÁSÁVAL

BEVEZETÉS

Miként az mára köztudott (had)történeti tény, az első világháború utáni forradalmak, majd a Tanácsköztársaság bukása utáni zavaros, polgárháborús időkben, 1919 nyarától kezdve a jobboldali szegedi ellenforradalmi kormányt támogató katonai és félkatonai fegyveres erők, elsősorban a Horthy Miklós későbbi államfő által vezetett Nemzeti Hadsereg¹ és hozzá csatlakozó

---

¹ Az amúgy nem csupán a fehérterror nyomán hírhedtté vált tiszti különítményekből álló Nemzeti Hadsereg történetéről lásd például Jankovich Arisztid ezredes, György Sándor szerkesztésében igen részletes forráskritikai apparátussal is közreadott visszaemlékezését: JANKOVICH Arisztid, *A Nemzeti Hadsereg (1919)*, forráskiad. GYÖRGY Sándor, Budapest, Szülőföld Könyvkiadó–Trianon Múzeum, 2019.

irreguláris egyéb katonai alakulatok, milíciák országszerte követtek el súlyos atrocitásokat, gyilkosságokat. Nem árt persze rögtön az elején tisztázni, mit is értünk pontosan az *irreguláris katonai alakulat* fogalma alatt. A *Hadtudományi Lexikon Új kötete* az irreguláris fegyveres erőre az alábbi pontos definíciót adja:

„Az „irreguláris erők” gyakran olyan harcolókat jelent, akik egy félkatonai csoporthoz, milíciához, önkéntes csapathoz, szervezett ellenállási mozgalomhoz vagy lázadó erőkhöz tartoznak. Az irregulárisok gyakran „részidős” harcolók, akik nem viselnek egyenruhát, vagy nem hordanak nyíltan fegyvert szolgálásban. Mindemellert az irregulárisok képezhetik egy ország fegyveres erejének részét, mint Svájcban, ahol a hadsereg szinte teljes egészében egyenruhás milíciákból áll. Nemzetközi konfliktusokban az irreguláris csapatok jogszerű harcosoknak (kombattánsoknak) tekinthetők, és hadifogolystatuszra jogosultak, ha tartják magukat bizonyos szabályokhoz. E szabályok: a) megkülönböztetik magukat a polgári lakosságtól; b) fegyverüket nyíltan viselik az összecsapás és felfejlődés során; c) felelős parancsnokság alatt állnak; d) kiemelt jelentőségű, hogy tartsák magukat a fegyveres konfliktusokra vonatkozó nemzetközi szabályokhoz.

Belföldi fegyveres konfliktusok esetén a hadifogolytársaság kizárt, és a kormányzat eljárást indíthat fegyveres ellenségei ellen a belső jog alapján. Ugyanakkor minden eljárásához „szabályszerűen megalakított és a művelt népek részéről elengedhetetlenek elis-mert igazságszolgáltatási biztosítékok alapján működő bíróság” szükséges, az 1949-es genfi egyezmények közös 3. cikkének megfelelően, valamint a ma már minden államra kötelező nemzetközi emberi jogi normák alapján.”²

Az igen nagy részben Héjjas Iván tartalékos főhadnagy (később százados), Prónay Pál alezredes, illetve Ostenburg-Morawek Gyula őrnagy (később ezredes) nevével fémjelzett jobboldali paramilitáris erőszakhullám, az úgynevezett fehérterror részben válasz volt a kommunista tanácskormány hasonlóan erőszakos, elnyomó és népsanyargató intézkedéseire, részben az egyes egyéni eseteket csupán a személyes bosszú, a vesztes háború miatti bűnbakképzés pszichózisa, illetve a háború utáni társadalmi-

---

² Úgy vélem, e meghatározás illik az 1920-as években működő magyar irreguláris katonai alakulatokra is. Vö. *Hadtudományi Lexikon. Új kötet*, főszerk. KRAJNCZ Zoltán, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 503–504.

gazdasági krízishelyzetben e cselekményeket sokszor pusztán a gyors anyagi haszonszerzés lehetősége motiválta.³

A *paramilitáris* tevékenységet és szervezeteket, melyek az első világháború utáni években különböző intenzitással Európa szinte minden államában jelen voltak, egyébként a téma nemzetközi szakirodalma többnyire úgy szokta definiálni, mint olyan katonai vagy kvázi-katonai szervezeteket és cselekményeket, amelyek kiegészítették a konvencionális katonai alakulatok működését, vagy egyenesen azok helyébe léptek.⁴ Erre némely esetben az állam kereteinek átmeneti

---

³ Váry Albert koronaügyész-helyettes a Duna-Tisza közti események kapcsán pontosan ugyanezt állapította meg összefoglaló jelentésében. Vö. HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Héjjas Iván és társai népbírószági pere – Vádlottakra vonatkozó iratok – Váry Albert koronaügyész-helyettes összefoglaló jelentése a fehérterror Duna-Tisza közén zajlott eseményeiről, Budapest, 1922. június 20.

⁴ Robert GERWARTH–John HORNE, *Paramilitarizmus az első világháború után*, ford. VÁRADY Péter, in *Háború béke idején. Paramilitáris erők Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, 13–32, 13–14. Illetve: Robert GERWARTH, *The Vanquished. Why the First World War Failed to End, 1917–1923*, Farrar, Straus and Girou, 2016.

vagy akár tartós felbomlása adott lehetőséget, más esetekben az állam maga használta fel az ilyen alakulatokat, megint másutt a paramilitáris formációk a fennálló állam ellenében léptek fel.⁵ Magyarországon az első világháborút követően mindháromra volt példa, az 1919-es ellenforradalmi hullám során és után azonban a berendezkedő autoriter konzervatív kormányzat a radikális jobboldali paramilitáris szervezeteket, alakulatokat elsősorban a saját hatalmának megszilárdítására használta fel, és a haderő kiegészítő alakulataiként alkalmazta őket. A vörös-terrort fokozatosan felváltó fehérterror⁶ a kortárs magyar történelmi közmegegyezés szerint 1919-től 1921-ig tartott, azonban utóhatásai súlyos, politikai indíttatásból elkövetett bűncselekmények formájában, melyeket a kormányzat és a hadvezetés korlátozott irányítása alá tartozó

---

⁵ GERWARTH–HORNE, i. m. 14.

⁶ A fehérterror történetéről és a magyarországi paramilitáris erőszakhullámról lásd többek között Bodó Béla nemrégiben megjelent angol nyelvű monográfiáját: BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019, valamint ennek nemrégiben megjelent magyar változatát: BODÓ Béla, *A fehérterror*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2022.

irreguláris katonai formációk tagjai követtek el, még 1922 és 1923 folyamán is érezhetőek voltak.⁷ A (fél)katonai erőszak tehát lényegében a Horthy Miklós kormányzóvá választását, a trianoni békeszerződés aláírását és a magyar állam közjogi rekonstrukcióját és restaurációját követő időszakra is áthúzódott. Az új magyar kormányzat a konszolidáció első éveiben csak lassan, vonakodva lépett fel a különböző, a magyar haderő kiegészítő alakulataiként funkcionáló, kvázi-állami fegyveres csoportok, szabadcsapatok, milíciák önkényes garázdálkodása ellen akkor, amikor egyes katonai alakulatok tevékenysége már azt az államberendezkedést kezdte el veszélyeztetni, amelynek eredetileg a védelmét szolgálta.

A főként az első világháború frontjairól hazatért, itthon politikai, társadalmi és gazdasági összeomlást megtapasztaló, túlfűtött nacionalista és egyúttal erősen antiszemita érzelmektől hajtott katonák kegyetlenkedését, és sok esetben ezzel együtt szabadrablását eredményező, elsősorban a Prónay Pál alezredes, Ostenburg-Moravek Gyula

---

⁷ Ilyenek voltak például az 1922. április 2-ai nyolc halálos áldozatot követelő erzsébetvárosi, vagy az 1923. december 26-ai csongrádi bombamerénylet, melyeket részletesen tárgyalok.

őrnagy és Héjjas Iván tartalékos főhadnagy különítményparancsnokok nevével fémjelezhető fehérterror eseményei közül is kiemelkedik a Duna–Tisza közén 1919 és 1921 között zajló, megdöbbentően erőszakos cselekménysorozat. Ezt a gyilkosság- és kegyetlenkedés-sorozatot Héjjas Iván tartalékos főhadnagy és helyettese, Francia Kiss Mihály tiszthelyettes személyével lehet összekapcsolni. Héjjas Iván tartalékos főhadnagy, majd később százados azonban nem csupán katonatiszt, paramilitáris parancsnok és az 1919–1921-es magyarországi jobboldali (fél)katonai erőszakhullám egyik kulcsfigurája volt, hanem a Horthy-korszak első néhány éve alatt befolyással rendelkező radikális jobboldali tömegmozgalmainak, például az Ébredő Magyarok Egyesületének⁸ egyik irányítója, a korai magyar

---

⁸ Az Ébredő Magyarok Egyesülete az első világháború és a forradalmak utáni Magyarország legbefolyásosabb nacionalista társadalmi egyesülete volt, mely az 1920-as évek elején saját segédrendőri milíciákat, karhatalmi alakulatokat tartott fenn, és határozottan befolyásolta a pártpolitikát is. Tagjai számos súlyos, antiszemita és irredenta indíttatású bűncselekményt, kisebb-nagyobb terrorcselekményt követtek el. Alapítói és vezetőségi tagjai között számos politikust és befolyásos katonatisztet találunk, pl. Prónay Pált, Héjjas Ivánt vagy Gömbös Gyula

(félkatonai elvek szerint működő és a haderővel szoros kapcsolatban álló, annak félhivatalos kiegészítő alakulatait adó) radikális jobboldal egyik feltörekvő és befolyásos háttérpolitikusa volt, aki aztán könnyen megtalálta a helyét a bethleni konszolidáció időszakában is. Megdöbbentő tény ugyanakkor, de a Nemzeti Hadsereg különítményei és különítményes katonái tevékenységüket valószínűleg nem kegyetlenségként és bűnként, hanem harci cselekményként, az állam/haza belső ellenségeivel való leszámolásként, mai

---

későbbi miniszterelnököt. Működése csúcspontján tagsága több százezresre volt tehető, elnökei az 1920-as évek elején Szmrecsányi György, Eckhardt Tibor és Buday Dezső nemzetgyűlési képviselők voltak. Jelentősége 1923 után, a kormánypártból kiváló Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt (Fajvédő Párt) megjelenésével fokozatosan, majd jelentősebben az 1930-as években létrejövő, részben az egyesület tagjaiból szerveződő, nyugati mintájú magyar fasiszta és nemzetiszocialista pártok megalakulásával csökkent. Az ÉME a különböző radikális jobboldali politikai pártok mellett ezzel együtt egészen 1945-ig működött. Történetének első éveiről lásd: ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.; valamint: ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november–1920. március közötti történetéhez*, Budapest Főváros Levéltára Közleményei, 1978/1, 251–284. Történetét később részletesen ismertetem.

terminológiával különleges katonai műveletként értelmezték, polgárháborús erőszakcselekményeik pedig akár akarjuk, akár nem, de részei a magyar hadtörténelemnek is.

Itt érdemes egy nagyon rövid hadelméleti kitérő keretében tisztáznunk, hogy a különleges rendeltetésű katonai erők és különleges műveletek, mai értelemben vett különleges erők a 20. század elején alakultak ki, éppen abban az időszakban, amikor a fent említett magyar irreguláris katonai alakulatai működtek. A szakterület jelentős fejlődése nem sokkal a második világháború alatt következett be, amikor minden nagyobb haderő, amely részt vett a harcokban, az ellenséges vonalak mögött végrehajtandó különleges műveletekre szakosodott alakulatokat hozott létre. Országtól és hadikultúrától függően a különleges katonai erők olyan funkciókat láthatnak el, mint a légi műveletek, a felkelések elleni küzdelem, a terrorizmus elleni küzdelem, titkos hadműveletek végrehajtása, a túszerzés, fontos infrastrukturális célpontok megsemmisítése, politikai célpontok kiiktatása, különböző hírszerzési műveletek, illetve a nem-

hagyományos hadviselés különböző formái.⁹ A különleges erők fontos szerepet játszottak a hadviselés története során, amikor a cél a hagyományosabb hagyományos harc helyett az „üss és fuss” jellegű, nagy kárt okozó, rajtaütésszerű akciók végrehajtása vagy a szabotázs volt. További jelentős szerepük volt és van a felderítésben, az ellenség közelében vagy az ellenség körében végzett hírszerzési tevékenységben, valamint egyre inkább az irreguláris erők, azok infrastruktúrája és tevékenységei elleni küzdelemben. Itt fontos tisztázni, hogy különleges katonai erők maguk is működhetnek irreguláris keretek között, miként az a két világháború közötti magyar alakulatok esetében is jellemző volt. Fő elődjük egyébként az Osztrák–Magyar Monarchia haderejének különböző különleges rendeltetésű alakulatai voltak az első világháborúban, és nem egy későbbi magyar

---

⁹ Vö. David THOMAS, *The Importance of Commando Operations in Modern Warfare 1939–82*. *Journal of Contemporary History*, 1983/4, 689–717.

„különítményes” katona az első világháború idején ilyen alakulatoknál teljesített szolgálatot.¹⁰

A fehérterror súlyos atrocitásai és a különítményesek által elkövetett erőszakos cselekmények mellett máig kevésbé ismert magyar hadtörténelmi tény, hogy Héjjas Iván lényegében az ország 1944-es német megszállásáig a magyar politikai elit másod-harmadvonalbeli tagja, a kormányzat befolyásos főhivatalnok, nem mellékesen különítményes-paramilitáris múltjából, az ellenforradalmi rendszer kiépülésében játszott hathatós, gátlásoktól mentes és erőszakos szerepéből kifolyólag Horthy Miklós kormányzó egyik közeli, bizalmi embere, tanácsadója volt. Az ő személye kötött össze ugyanakkor az autoriter konzervatív kormányzattal egy olyan, elsősorban első világháborús veteránokból álló, jórészt radikális jobboldali elvek mentén szerveződő paramilitáris-parapolitikai hálózatot, amely a két világháború között ugyan végig ellentmondásos viszonyban állt a mindenkori kormányzattal és hadvezetéssel, ám a hadvezetés e változó személyi összetételű, bár

---

¹⁰ Paolo MORISI, *Hell in the Trenches. Austro-Hungarian Stormtroopers and Italian Arditi in the Great War*, Warwick, Helion and Company, 2018.

vissza-visszatérő tagokból verbuválódó irreguláris katonai alakulatokat a saját céljai eléréséhez számos alkalommal felhasználta, elsősorban olyan hadicselekmények során, amelyek a mai hadtudományi terminológiával leginkább az irreguláris hadviselés, aszimmetrikus hadviselés,¹¹ illetve a különleges katonai művelet címkékkel jellemezhetők.

Az *aszimmetrikus hadviselés* definíciója egyébként a magyar hadtudományi szakirodalomban többnyire az alábbi, és korunk jeles magyar hadtudósa, Resperger István foglalkozott vele a legtöbbit. E hadviselési forma jelentősége a Horthy-korszakban pedig abban állt, hogy a viszonylag gyenge, súlyos fegyverkezési korlátozások alatt álló magyar haderő harcképessége nyilván jelentősen elmaradt a szomszédos államok haderőinek harcképességével

---

¹¹ Az aszimmetrikus hadviselésről lásd a magyar hadtudományi szakirodalomban: RESPERGER István, *Die Risiken, Herausforderungen, und Bedrohungen. Die Rolle der Streitkräfte in den neuen bewaffneten Konflikten aus ungarischen Sicht*, Hamburg, Hamburg University of Applied Sciences, 2003.; RESPERGER István–KISS Álmos Péter–SOMKUTI Bálint, *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy bátással*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2013.; RESPERGER István, *A válságkezelés és a hibrid haviselés*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018.

szemben, ezért a magyar haderő mérsékelt sikereket csak nem konvencionális harci cselekmények által (pl. diverzió, szabotázs, propaganda, különleges műveletek) érhetett el a szomszédos államok területén, a magyar állam politikai érdekeit a legeredményesebben ilyen eszközökkel próbálhatta meg érvényesíteni.

Az aszimmetrikus hadviselés tehát „...pontosan körvonalazott politikai célok érdekében folytatott, gyakran több szervezet ideológiai, vallási, etnikai közösségén alapuló katonai, és nem katonai műveleteket, eljárásokat és módszereket alkalmazó közvetlen és közvetett hatásokra építő, és egymás hatásait felerősítő, a biztonság különböző dimenzióinak területét veszélyeztető harcmodor, főként harcászati eljárás, melyek együttes hatásával kényszeríthetjük akaratumkat az ellenségre. [...] A katonai és a nemzetbiztonsági területeken értelmezve, az aszimmetria gyakorlatilag, a szembenálló féltől eltérő cselekvési változatokat (műveleteket), szervezeteket, és gondolkodási módot képvisel, abból a célból, hogy maximalizálja a saját előnyeit, és kiaknázza az ellenség gyengeségeit, valamint megragadja a kezdeményezést, vagy nagyobb cselekvési szabadságot nyerjen. Az aszimmetria

*lehet politikai-stratégiai, vagy katonai-stratégiai, illetve ezek kombinációja is.*¹²

Héjjas Iván tartalékos főhadnagy/százados a két világháború közötti időszakban számos alkalommal szervezett különleges rendeltetésű irreguláris katonai alakulatokat, és vezetett a magyar kormány és hadvezetés megbízásából különleges katonai műveleteket, melyekben megítélésem szerint a Horthy-korszakra vetítve korántsem anakronisztikus aszimmetrikus hadviselés, valamint ezzel szoros összefüggésben az irreguláris hadviselés, mint a hadviselés nem konvencionális formája is komoly szerepet kapott.

A két világháború közötti időszakban számos olyan alkalom, viszonylag jól dokumentált eset volt, amikor elmondható, hogy magyar irreguláris katonai alakulatok akár a magyar katonai felső vezetés utasításával olyan műveleteket, mai terminológiával különleges hadműveletek kiviteleztek, amelyek a hivatalos kormánypolitikába nem illeszkedtek: az 1919 és 1921 közötti fehérterror polgárháborús

---

¹² RESPERGER István, *Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése*, Hadtudomány, 2016/26, 37–50.

időszaka után ilyen volt az 1921-es nyugat-magyarországi felkelés...

ELŐZMÉNYEK

A korszak legnagyobb magyar radikális jobboldali társadalmi szervezete, a fegyverkezési korlátozások alatt álló magyar haderővel is igen szoros kapcsolatban álló, olykor igen erősen és határozottan Freikorps-szerűen működő Ébredő Magyarok Egyesülete katonai jellegét erősítette az ébredő veteránok igen markáns jelenléte az 1921-es nyugat-magyarországi felkelésben is.¹³ Az Ébredő Magyarok Egyesülete, a Magyar Országos Váderő Egylet és a Kettőskereszt Vérszövetség működése, főként, ami a katonai műveleteket és a paramilitáris egységek tevékenységét illeti, elválaszthatatlan

---

¹³ A nyugat-magyarországi felkelésről jó összefoglalót nyújt például Botlik József tanulmánya. Lásd: BOTLIK József, *A nyugat-magyarországi felkelés. 1921. augusztus 28–október 4, Valóság* 2007/3. 24–47, illetve 2007/4. 39–58. Botlik József a témában közzétett egy monográfiát is: BOTLIK József, *Nyugat-Magyarország sorsa, 1918–1921*. Kellő forráskritikával használható továbbá G. Soós Katalin 1967-es kismonográfiája is: G. SOÓS Katalin, *A nyugat-magyarországi kérdés 1918–1919*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.; valamint ugyancsak: G. SOÓS Katalin, *Burgenland az európai politikában 1918–1921*.

egymástól, még ha az ÉME vagy a MOVE nem is tekinthetők egy az egyben a Kettőskereszt Vérszövetség, a korszak nagy befolyású titkos irreguláris katonai szervezetének fedőszerveinek,¹⁴ hiszen Prónay, Héjjas, Gömbös és a KKVSZ különböző katonai vezetői mindkét egyesületben vezető tisztségeket töltöttek be. 1921 őszén, a Monarchia felbomlását követően jelentős feszültségeket okozott Ausztria és Magyarország kapcsolatában Burgenland hovatartozásának kérdése. Bár a Párizs környéki békeszerződések a területet Ausztriának ítélték, a magyar kormány megtagadta e területek átadását. Az ÉME-n belül szervezkedés indult ismét Prónay Pál, Héjjas Iván, Dániel Sándor¹⁵ és más különítményes tisztek

---

¹⁴ Janet Kerekes Nemes Dezsőre hivatkozva leegyszerűsítő módon az írja, hogy a Kettőskereszt Vérszövetség nem volt más, mint a MOVE titkos katonai szárnya, éppen ezért a MOVE-t tekinti a KKVSz fedőszervének. A két szervezet között persze mind a vezetők, mind a tagság tekintetében jelentős átfedés volt. Vö. Janet KERÉKES, *Álarosbál a Fehér Keresztben. A zsidó asszimiláció*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2018, 227.

¹⁵ Dr. Dániel Sándor jogász, ügyvéd, az Ébredő Magyarok Egyesületének vezetőségi tagja, a szervezet félkatonai milíciákat irányító nemzetvédelmi főosztályának vezetője. A korabeli

vezetésével, melyet a Bethlen-kormány hallgatólagosan támogatott. Bár az egykori tiszti különítményeket formálisan már feloszlatták, 1921-ben még mindig működtek az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának alárendelt nemzetvédelmi osztályok. Ezek lényegében a kormány által továbbra is hallgatólagosan megtűrt, irreguláris katonai/segédrendőri alakulatok voltak, melyeknek a belső rend fenntartásában jutott volna szerep, és a honvédelmi tárcától kaptak bizonyos mértékű kiképzést és anyagi támogatást is.¹⁶ A Bethlen-kormány intenciói ellenére az ébredő milicisták tevékeny szerepet vállaltak a nyugat-magyarországi felkelésben is, a Prónay, Héjjas, Hir György és más különítményparancsnokok által szervezett, állítólag mintegy 3000–4000 főnyi,¹⁷ Rongyos Gárda névre keresztelt irreguláris katonai alakulat bevonult az osztrákok által Burgenlandnak,

---

sajtóban mint „az ébredők ügyésze” szerepel igen gyakran, ez az egyesület jogi képviselőjét jelenti.

¹⁶ ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora*, 124–126.

¹⁷ Más források szerint a nyugat-magyarországi felkelésben ennél jóval kevesebb fő vett részt. G. SOÓS Katalin, *A nyugat-magyarországi kérdés 1918–1919*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

a magyarok által még mindig Nyugat-Magyarországnak hívott országrész területére...

AZ ELSŐ NYUGAT-MAGYAROR-SZÁGI FELKELÉS, MINT KÜLÖN-LEGES KATONAI MŰVELET

A felkelés 1921. augusztus 28-án kezdődött a mai Burgenland és Sopron környékének területén. A felek Ágfalvánál ütköztek meg, ahol Héjjas Iván tartalékos főhadnagy mintegy 120 embere, a szűken vett Alföldi Brigád keveredett tűzharcba az osztrák csendőrökkel. A rongyosok gerillaharcot folytattak az osztrákokkal, így lehetetlenné vált, hogy Ausztria birtokába vegye a neki ítélt területet. Soprontól keletre szinte minden faluban jelen voltak a felkelők. 1921. október 4-én Prónay Pál felkelőcsapata merész módon kikiáltotta Lajtabánság de facto államot, az államfői tisztséget betöltő lajtai bán pedig maga Prónay lett. Külön érdemes kiemelni, hogy a magyar és az osztrák nacionalista szervezetek közötti, korábban reménytelinek tűnő együttműködési kísérletek, mint a Kettőskereszt Vérszövetség és a német ORGESCH és ORKA organizációk, valamint ausztriai társszerveik, a Heimwehr-milíciák tárgyalásai többek között éppen a nyugat-

magyarországi felkelés okozta konfliktus miatt fulladtak kudarcba.¹⁸

A nyugat-magyarországi felkelés mindazonáltal korántsem zajlott valamiféle egységes és előre meghatározott forgatókönyv szerint, jól szervezett hadműveletként, és a különböző paramilitáris alakulatoktól az adott körülmények között igen nehéz lett volna elvárni, hogy egyetlen központi akaratnak engedelmességedjenek. A felkelők között voltak ugyanis legitimisták, szabad királyválasztók, és adott esetben királykérdéssel kevésbé foglalkozó, egyszerűen irredenta elveket valló személyek, de közönséges kalandorok is. Miként arra a Horthy-korszak külpolitikájáról szóló monográfiájában Gulyás László találóan rámutat, összesen öt érdekcsoportról beszélhetünk a felkelők között, ezek pedig az alábbiak voltak: a legitimista Lehár Antal ezredes, aki IV. Károly első visszatérési kísérlete idején diszkreditálta magát a kormány előtt; Friedrich István volt miniszterelnök, a korszak egyik tipikus kalandorpolitikusa; Gömbös

---

¹⁸ Vö. BELLÉR Béla, *Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kialakulása*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975, 199.

Gyula százados, mint többé-kevésbé a Bethlen-kormány megbízottja, aki közvetíteni is próbált az egyes felkelőcsapatok között; Héjjas Iván és Prónay Pál fegyveresei; illetve végül az ugyancsak legitimista Ostenburg-Morawek Gyula őrnagy parancsnoksága alá tartozó csendőrzászlóalj.¹⁹ Jól mutatja a helyzet komplexitását és az események sponataneitását, hogy ezeknek az alakulatoknak az egymáshoz és a magyar kormányhoz, hadvezetéshez, illetve egyes politikusokhoz való viszonya is igen gyorsan változott. Szintén Gulyás László hozza fel érdekes példaként, hogy Bethlen Győrben lefoglaltatott egy Friedrich István alakulatainak szánt fegyverszállítmányt, de mégis engedélyezte, hogy a fegyvereket átadják Héjjas Iván fegyvereseinek. Héjjas igen forrófejű, radikális embereit ugyanakkor Ostenburg-Morawek Gyula csendőrei valamivel később ugyancsak a miniszterelnök utasítására lefegyverezték és kitéssékelték Sopronból.²⁰

Horthy végül Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt, a MOVE elnökét és az ÉME

---

¹⁹ GULYÁS László, *A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919–1924*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012, 114–115.

²⁰ GULYÁS, i. m. 115.

vezetőségi tagját nevezte ki nyugat-magyarországi ügyekért felelős kormánybiztossá, aki a lehetőségekhez képest megpróbálta a felkelőket valamiféle egységes irányítás alá vonni. Gömbös e közvetítő szerep elvállalásával egyébként nem kis kockázatot vállalt, a különböző paramilitáris felkelőcsoportok közötti éles vélemény- és érdekkülönbségeket pedig igen jól jelzi, hogy – már amennyiben hihetünk az információt dokumentáló Prónay Pálnak –, Ostenburg néhány tisztjében még Gömbös Gyula meggyilkolásának terve is szerepelt, és csak gróf Sigray Antal közbelépésére tettek le ezen szándékukról.²¹ Bethlen István és kormánya a külföld előtt formálisan elhatárolhatta magát a Burgenlandot ellenőrzésük alatt tartó magyar irreguláris fegyveresektől, akiknek egyébként körülbelül 70%-a volt tagja az Ébredő Magyarok Egyesületének,²² és igen sokuk feltehetőleg a Kettőskereszt Vérszövetségnek is. Siménfalvy Tihamér, a KKVSz parancsnoka korábban maga is részt vett a nyugat-magyarországi felkelés megszervezésében, illetve a

---

²¹ PRÓNAY, i. m. 279.

²² ZINNER, i. m. 131.

Burgenlandba küldendő diverziós katonai alakulatok toborzásában.²³

Bethlen ezalatt a háttérből egyik bizalmasán, báró Perényi Zsigmondon keresztül részben maga irányította a szabadcsapatok tevékenységét, már amennyire azok engedelmekedtek a kormányzatnak. Tervei között az antanthatalmakkal kötendő olyan kompromisszum szerepelt, mely szerint optimális esetben a vitatott hovatartozású terület negyedét-ötödét sikerülhet a Magyar Királyság határain belül tartani.²⁴ Az 1921. október 11-ei, olasz közvetítéssel megrendezett velencei konferencián Bethlennek végül Torretta márki olasz külügyminiszter hathatós segítségével sikerült olyan alkut kötnie, mely szerint, ha az irreguláris magyar csapatok kivonulnak Burgenlandból, Sopron lakossága népszavazáson maga dönthet a város hovatartozásáról. A szabadcsapatok egy része persze ennek ellenére vonakodott kivonulni a területről, és csak Horthy parancsára tették ezt meg, aki a reguláris hadsereg

---

²³ Vö. G. SOÓS Katalin, *Burgenland az európai politikában 1918–1921*, 106, 139–140.

²⁴ ROMSICS Ignác, *A trianoni békeszerződés*, Budapest, Helikon Kiadó, 2015, 177–178.

ellenük való bevetését is kilátásba helyezte.²⁵ Prónay egy ideig nem volt hajlandó teljesíteni a kormány parancsát, azonban Lajtabánság végül alig egy hónap fennállás után megszűnt, a magyar kormány pedig 1921. november 11-én jelezte az osztrákok felé, hogy az irreguláris magyar katonai egységek nagy része elhagyta Nyugat-Magyarországot.²⁶

Miután az osztrák haderő bevonult a számára átadott területekre, a velencei tárgyalásokon aláírt jegyzőkönyv értelmében megtörténhetett a soproni népszavazás, melyre 1921. december 14-e és 16-a között került sor. A Sopron városa és a környékén elhelyezkedő nyolc falu hovatartozásáról szóló népszavazás – részben talán a városban tartózkodó magyar fegyveresek jelenléte miatt – Magyarország számára végül kedvezően alakult, Sopron és környéke pedig a Magyar Királyság része maradt.²⁷

---

²⁵ ROMSICS, i. m. 178.

²⁶ GULYÁS, i. m. 118.

²⁷ ROMSICS, i. m. 179.; Valamint a soproni népszavazásról a legfrissebb szakirodalomból lásd: Tóth Imre, *Mítosz és valóság. Sopron hűsége a 20. századi (emlékezet)politikában*, Világtörténet, 2022/2, 345–360.

Idetartozó érdekes tény, hogy bár a Kettőskereszt Vérszövetséget Siménfalvy Tihamér vezérkari ezredes mellett alapvetően Héjjas Iván tartalékos főhadnagy és Prónay Pál (nyugalmazott) alezredes nevéhez szokás kötni, és a rendelkezésre álló információk a szerint tagjai a nyugat-magyarországi felkelésben is aktívan részt vettek, a Nyugat-Magyarországon tevékenykedő egyes irreguláris alakulatok pacifikálására, vagy legalábbis tevékenységük a kormányzati kontroll alá vonására a térségbe küldött Gömbös Gyulától fennmaradt egy Bethlen István miniszterelnöknek címzett, 1921. szeptember 30-ai keltezésű levél.²⁸ Gömbös, mint a kormány megbízottja, ebben az iratban arra kéri Bethlent, hogy ha lehetséges, bocsássa a rendelkezésére a „KKV-szervezet”, tehát bizonyosan a Kettőskereszt Vérszövetség 500 jól képzett, géppuskákkal felszerelt katonáját, mert

---

²⁸ Gömbös Gyula levele Bethlen István miniszterelnöknek a Héjjas-különítmény megfékezése érdekében, melyben a Kettőskereszt Vérszövetség fegyvereseinek segítségét kéri, 1921. szeptember 30., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, forráskiad. KARSAI Elek, NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, 203–204.

nem tud szót érteni és megegyezésre jutni Héjjassal. Többek között tehát ebből a forrásból is az olvasható ki, hogy a KKVSz ebben az időben kormányzati irányítás alatt állt mint titkos katonai szervezet, és fegyvereseit a miniszterelnök parancsára Gömbös szándéka szerint épp azon, magukat önállósító irreguláris katonai parancsnokok ellen kellett volna bevetni, akik nem engedelmességek a kormány akaratának, ugyanakkor akik a szervezetről széles körben elterjedt információk szerint amúgy vele együtt ugyancsak annak vezetői közé tartoztak. Ebből is látszik, hogy a Kettőskereszt Vérszövetség és a magyar milíciák története mennyire teli van ellentmondásokkal, illetve – ahogyan az a reguláris katonaságnál sokkal lazább fegyelem alatt működő paramilitáris alakulatok esetében egyáltalán nem szokatlan – hogy a szervezeten belül különböző frakciók működtek, sosem állt egészen egységes vezetés alatt, és mennyire nyíltan megmutatkozott a horthysta (szabad királyválasztó) és a legitimista szárny ellentéte akár a nyugat-magyarországi

felkelés, mint tipikus irreguláris katonai hadművelet során is.²⁹

---

²⁹ Nemes Dezső is megjegyzi, hogy megítélése szerint csak úgy, miként a többi titkos társaságon, pl. az EX-en belül folyamatos csatározás zajlott a vezető pozíciókért a tagok között, úgy a KKVSz-en belül is működött egy horthysta és egy legitimista szárny, és különböző politikai irányultságú katonatisztek vetélkedtek a titkos katonai alakulat vezetéséért. Vö. NEMES, i. m. 160–161.

A MÁSODIK NYUGAT-MAGYAROR-SZÁGI FELKELÉS, AZ ÁLLAM ÉS A KVÁZI-ÁLLAMI IRREGULÁRIS KATONAI ALAKULATOK ÖSSZE-ÜTKÖZÉSE KERETÉBEN ZAJLÓ HADMŰVELET

A nyugat-magyarországi felkelés furcsa és ellentmondásos utójátéka volt az úgynevezett második nyugat-magyarországi felkelés kísérlete 1922 elején, amelyről Babucs Zoltán hadtörténész rövid, ám annál informatívabb, nemrégiben közzétett tanulmánya, valamint Botlik József valamivel régebbi szakcikke – melyre egyébként Babucs Zoltán munkája is jelentős mértékben támaszkodik – nyújt jó összefoglalót, akiknek kutatásai alapján néhány bekezdés erejéig magam is hasznosnak vélem összefoglalni a (részben had)történeti tényeket.³⁰

Az 1921. október 13-án elfogadott velencei tárgyalások eredményeként megszülettek

---

³⁰ BABUCS Zoltán, *Újabb rés Trianon börtönfalán. A második nyugat-magyarországi felkelés kísérlete 1922-ben*, tanulmány a Magyarságkutató Intézet Honlapján, közzététel ideje: 2022. július 17. Letöltés ideje: 2022. augusztus 3.; BOTLIK József, *A második nyugat-magyarországi felkelés, 1922. július*, Vasi Szemle, 2010/4, 422–438.

szabályozta az Ausztriának ítélt nyugat-magyarországi területek átadásának szabályai, és rendelkeztek a Magyar–Osztrák Határmegállapító Bizottság tevékenységének felgyorsításáról is. Mind a magyar, mind az osztrák fél elfogadta Sopron és környéke esetében a népszavazást, valamint a határmegállapító bizottság működését, valamint azt is, hogy vitás kérdésekben a nemzetközi szervezet dönt. Torretta márki olasz és gróf Bánffy Miklós magyar külügyminiszterek a háttérben olyan titkos megállapodást kötöttek, amely szerint a határmegállapításban Olaszország a magyar igényeket fogja pártolni.³¹ Magyarországnak az Ausztriának ítélt területeken fel kellett számolnia a különböző irreguláris katonai alakulatokat, fegyveres csoportokat, az osztrákok pedig vállalták, hogy a felkelők lefegyverzését követően nyolc nappal később Sopron és környéke népszavazáson dönthet a saját hovatartozásáról.³²

Az határmegállapítás folyamata felgyorsult, az osztrák pedig fél vállalta, hogy nem avatkozik be a munkába és elfogadja a Nagykövetek Tanácsának

---

³¹ BABUCS, i. m.

³² BABUCS, i. m.

felügyelete alatt álló határmegállapító bizottság döntéseit, s fellebbezés esetén elfogadja a Népszövetség Tanácsának határozatait. Az osztrákok továbbá arra is ígérteteket tettek, hogy az osztrák fennhatóság alá kerülő területeken élő állami alkalmazottakat nem érheti hátrány azért, mert esetleg magyarok, vagy részt vettek a nyugat-magyarországi felkelésben. A gyakorlatban azonban ez nem valósult meg, az újonnan létrejövő osztrák tartomány, Burgenland közigazgatásának kialakítása folyamán az Ausztriának átadott területekről 1187 személy költözött át Magyarországra, döntő többségükben köztisztviselők, az osztrák hatóságok pedig folyamatosan zaklatták azokat a közszolgákat, akik vállalták magyar identitásukat.³³

A Magyar–Osztrák Határmegállapító Bizottság – Sopron s környéke kivételével – a magyar–osztrák határt három területre osztotta, Magyarország pedig minden esetben módosítási javaslattal élt, és 23 település követelt vissza. A bizottság a teljes határszakaszon meghallgatásokat tartott a községek lakói számára, miközben a Pinka

---

³³ BABUCS, i. m.

völgyében a megfélemlítés és az osztrák uralom Szentpéterfán tiltakoztak először, és az elégedetlenség több falura is áttért. Az osztrák csendőrök keményen felléptek a magyar lakossággal szemben, majd megfélemlítésül Szentpéterfa községbe osztrák katonákat is vezényeltek.³⁴

Miként arra Babucs Zoltán cikke is felhívja a figyelmet, kevésbé ismert történelmi tény, hogy azok a felkelők, akik 1921-ben elérték a soproni népszavazást, újból szervezkedni kezdtek egy második nyugat-magyarországi felkelés kiobbantásának érdekében.³⁵ A kérdést Botlik József fentebb hivatkozott tanulmánya dolgozta fel a legrészletesebben, és Babucs Zoltán cikke is részben az ő kutatási eredményeire támaszkodik.³⁶ A második felkelés főszervezője éppen munkám főszereplője, Héjjas Iván tartalékos főhadnagy volt. A felkelők fegyveres irreguláris katonai alakulatait a magyar kormány részben leszerelte, részben a belügyi tárca felügyelete alá helyezte, míg egyeseket az ország másik végébe telepített át. A nyugat-

---

³⁴ BABUCS, i. m.

³⁵ BABUCS, i. m.

³⁶ BOTLIK, i. m.

magyarországi felkelést támogató kormányközeli, kvázi-állami irredenta szervezeteket nyugati nyomásra formálisan feloszlatták, a megmaradtak közül a milicista mozgalom egyik fő bázisa, a részben Héjjas Iván és Prónay Pál vezetése alatt Ébredő Magyarok Egyesülete volt az, amely egy idő után szembefordult a magyar kormánnyal, miközben az osztrákok folyamatosan (joggal) újabb magyar paramilitáris szervezkedésektől tartottak, és fokozottan őrizték új, keleti határaikat. A Fertő-tó közelében, Sarród környékén a felkelők, mintegy 300 ember, Budaházy Miklós és Szabó József századosok vezetése alatt az Esterházy-birtokon gyűltek össze hivatalosan mezőgazdasági munkásokként, ám valójában újabb irreguláris katonai műveletre készültek. A felkelők levelet intéztek gróf Bethlen István miniszterelnökhöz, és közölték vele, hogy nem akarnak a reguláris magyar haderőbe belépni, mert ők a „cselekvő irredentizmus válogatott emberei”, és megvárják, amíg újból fegyvert foghatnak.³⁷ A felkelők együtt tartása céljából megszervezték a Dunántúli Munkaközvetítő Hivatal nevű fedőszervet, majd

---

³⁷ BOTLIK, i. m.

Gömbös Gyula közvetítésével tervezték felvenni a kapcsolatot a kormányzóval és a miniszterelnökkel. A hatóságok ekkortól figyelték meg a Sarródon, Nyáros-majorban és a Mekszikó-pusztán tartózkodó 380 felkelőt, 1922 januárjában a Körmend melletti Egervár községben 40–50 felkelő gyűlt össze, hogy Németújvárt visszafoglalja, ám a Honvéd Vezérkar felderítette őket, a belügyi szervek pedig egy száz főből álló csendőralakulatot vezényeltek a térsébe. A csendőrök a szervezkedést „engedély nélküli toborzásnak” minősítették, a vezetőket letartóztatták, a legénységi állományú irreguláris katonákat pedig arra kérték, hogy jelentkezzenek a reguláris magyar haderőbe, ha már mindenképpen katonáskodni akarnak. 1922. február 6-án azonban ismét felkelők érkeztek Körmend környékére, ám a Hunyetz Károly ezredes parancsnoksága alatt álló csendőralakulat elfogta és Budapestre toloncolta őket.³⁸

Nádósy Imre országos rendőrfőkapitány személyesen idézetbe be a 18 katonatisztból álló Felkelő Munkáselhelyezési Bizottságból Budaházy

---

³⁸ BOTLIK, i. m.

Miklós, Szabó Józsefet és Páter Bónis Lajos Arkangyalt, Zadravetz István tábori püspök titkárát, és erélyesen felszólította, hogy a határ környékén és Mekszikó-pusztán csökkentsék a felkelők létszámát, így márciusban már csak 114 fegyveres tartózkodott a térségben. Közben az osztrákok tudomást szereztek róla, hogy júliusban Héjjas Iván tartalékos főhadnagy Pomogy, Budaházy Miklós százados Pándorfalu, Prónay Pál nyugalmazott alezredes pedig ismeretlen hely felé szándékozott támadást indítani, ezért Ausztria diplomáciai jegyzékben követelte a magyar kormánytól az irreguláris katonai alakulatok eltávolítását a Fertő-tó környékéről.³⁹

A magyar kormány attól is tartott, hogy a IV. Károly királyt támogató legitimista erők kezdtek el újból szervezkedni Vas, Sopron és Moson vármegyében, ami akár a környező kisantant államok katonai mozgósítását is eredményezhette volna. Az újabb szervezkedés mögött azonban Hir György volt tiszthelyettes, különítményparancsnok, nemzetgyűlési képviselő és Prónay Pál nyugalmazott alezredes állt, a

---

³⁹ BOTLIK, i. m.

legitimista politikusok, például Sigray Antal gróf és Windischgraetz Lajos herceg anyagilag támogatták a felkelőket.⁴⁰

Az osztrákok májusban üzenetet intéztek a magyar irreguláris katonai alakulatok felé: ha két héten belül nem hagyják el Esterházy Pál herceg birtokát, akkor sor kerülhet arra, hogy a magyar arisztokrata ausztriai birtokait, aki végig szállást és ellátmányt biztosított az irreguláris katonáknak, zár alá veszik az osztrák hatóságok. Erre a fegyveresek odébbálltak a herceg birtokáról, de senki sem akarta őket befogadni, ezért végül a Hanságba és a Kapuvártól északra táboroztak le.⁴¹

Az 1922. május 28-a és június 11-e között megszervezett, a kormánypárt hatalmon maradása szempontjából sorsdöntő magyar nemzetgyűlési választások elterelték a politikusok figyelmet a szervezkedésről, így az irreguláris katonák folytathatták konspiratív tevékenységüket, rendezték soraikat, s kihasználták, hogy Ausztriában is épp választásokat tartottak, felderítő tevékenységet végeztek, illetve Burgenland

---

⁴⁰ BOTLIK, i. m.

⁴¹ BOTLIK, i. m.

lakossága között az Ausztriától való elszakadásra agiáltak. Azt átlátták, hogy pár százas létszámukkal nem fogják tudni visszafoglalni a Magyarországtól elcsatolt területeket, ezért politikai támogatásra volt szükségük, így akartak Zadravetz István tábori püspök vezetésével egy magyar irredenta pártot szándékoztak létrehozni.⁴²

Közben a burgenlandi tartományi választásokon az osztrák Szociáldemokrata Párt győzött, amelyet a felkelők arra használtak fel, hogy kommunista hatalomátvétel rémével riogatták a helyi klakosságot. A magyar irreguláris katonák azt tervezték, ha Magyarország visszacapja az általa követelt 23 települést, azonnal bevonulnak a terület biztosítása céljából, de mivel a határmegállapító bizottság javaslatával nem értettek egyet a felek, ezért a döntést elnapolták. A magyar felkelők az osztrák monarchistákkal is keresték a kapcsolatot, számolva azzal, hogy velük együtt elérhetik az általuk kommunistának tartott osztrák szociáldemokrata kormányzat megdöntését.⁴³

---

⁴² BABUCS, i. m.; BOTLIK, i. m.

⁴³ BOTLIK, i. m.

Az osztrákok azonban tanultak az 1921-es elsp nyugat-magyarországi felkelés eseményeiből, ezért szövetségeseket kerestek, és már 1921. december 16-án szerződést kötöttek a Csehszlovákok Köztársaságával, hogy az szavatolják és tiszteletben tartják egymás államhatárait, illetve szükség esetén egy magyar támadást közös erővel hárítanak el.

Mindez idő alatt a magyar irreguláris katonák sem tétlenkedtek, júniusban a fővárosban folytattak titkos toborzást főleg a Héjjas Ivánhoz kötődő bosnyák nemzetiségűek és a fegyveres állami szervként működő pénzügyőrség tagjai között, miközben vasúton folyamatosan érkeztek Nyugat-Magyarországra a villamossági eszközökként feltüntetett titkos fegyverszállítmányok. Gömbös Gyula volt az, aki végül a Hir–Prónay–Sigray-féle szervezkedésről értesítette a kormányt, és világossá vált, hogy küszöbön áll az új felkelés.⁴⁴

Július 15-én, a hajnali órákban Sopron környékén 400 felkelő szivárgott át az új osztrák–magyar határon, hogy előkészítsék a terepet,

---

⁴⁴ BOTLIK, i. m.

Nagysároslak, Monyorókerék, Németújvár környékén, valamint az Ösztörmén-patak völgyében megrongálták a telefonvonalakat, Zurányban, Pándorfaluban és Nagysároslakon pedig kitűzték a magyar zászlókat. Végül Július 24–25-én három irányból tervezték a támadás megindítását, amelyet három helyről akartak indítani. A felkelők északi csoportjának parancsnoka Héjjas Iván volt, ők Magyaróvár környékén terveztek támadni, a középső csoport Budaházy Miklós és Szabó József századosok irányítása alatt állt, akik Kapuvár felől terveztek támadást indítani, a déli csoportot pedig Apáthy László százados irányította, akinek az emberei Körmend környékén gyülekeztek. Apáthy százados úgy tervezte, hogy emberei egy részével vonaton jut el Grácig, ahol a IV. Károly király visszatérési kísérleteiben is szerepet játszó, legitimista báró Lehár Antal ezredes várt rájuk, ám ez nem valósult meg, mert a Nyugat-Magyarországra igyekvő felkelők többségét feltartóztatták a magyar hatóságok. Dénesfán Prónay Pál nyugalmazott alezredes szervezkedett, ám beépített rendőrségi detektívek figyelték meg, így a kormánynak minden

lépéséről tudomása volt, a hatóságok pedig egy lépéssel a paramilitáris vezető előtt jártak.⁴⁵

1922. július 18-án a Magyar Király Honvédség szombathelyi 3. vegyesdandár-parancsnoksága utasítást kapott a felkelés felszámolására, amelyet a katonák rendőrség és a csendőrség kijelölt alakulataival együtt hajtottak végre. Először a déli felkelőcsoportot fegyverezték le, Apáthy László századost pedig letartóztatták. A déli felkelőcsoport egy része azonban Karácsony községnél július 18-án osztrák katonai alakulatokkal konfrontálódott, és egy napi harcot követően, miután elfogyott a lőszerük, visszavonultak, ami után magyar csendőrök fogták el és fegyverezték le őket. Egyébként ez volt az úgynevezett második nyugat-magyarországi felkelés egyetlen fegyveres összecsapása, amelyből majdnem komoly diplomáciai botrány is lett Ausztria és Magyarország között.⁴⁶

1922. július 20–21-én a felkelők középső csoportjának két osztagát fegyverezték le a magyar csendőrök, az északi csoportot pedig július 27-e és

---

⁴⁵ BOTLIK, i. m.

⁴⁶ BOTLIK, i. m.

29-e között semlegesítették. Az irreguláris katonai művelet szervezőt ellen eljárás indult, míg az egyszerű résztvevőket eljárás megindítása nélkül hazaküldték a lakóhelyeikre. A szervezőket lázadás és tiltott toborzás vádjával állították büntetőbíróság elé, ám végül kormányzói kegyelmet kaptak. Apáthy István százados, aki talán túlzottan is irredenta érzelmű ember volt, azonban nem bírta feldolgozni a második nyugat-magyarországi felkelés sikertelenségét, a börtönben összeomlott, és öngyilkosságot követett el.⁴⁷

Babucs Zoltán és Botlik József történelmi álláspontja szerint a felkelők ugyan nem, de a legitimisták veszélyt jelentettek Magyarországra és kormányzatára, a kormány pedig arra hivatkozott, hogy a déli csoport felkelői a csendőrök elől menekültek át Karácsfánál a határon, ám Ausztria az antanthatalmagnál jegyzékben tett panaszt Magyarország ellen, az osztrák kormány pedig határozottan és ellentmondást nem tűrően azt követelte, hogy a magyar kormány a jövőben akadályozzon meg minden fegyveres

---

⁴⁷ BOTLIK, i. m.

szervezkedést.⁴⁸ Az osztrák kormánynak ugyanakkor diplomáciai szempontból kapóra is jött a magyar irreguláris katonák Burgenland-környéki tevékenysége, hiszen a magyar felkelők betörésének veszélyére hivatkozva erősíteni tudta pozícióit a térség országai között a nemzetközi nagypolitika színterén.

Bethlen István magyar miniszterelnök azonban ügyesebbnek bizonyult, hiszen minden fórumon azt hangoztatta, hogy a magyar hatóságok határozottan léptek fel a felkelők ellen, határozottan tagadta, hogy a felkelők bármikor is a magyar kormány által irányított vagy legalábbis megtűrt titkos irreguláris katonai alakulatok lettek volna (mint ahogy egyébként eredetileg legalább részben ez volt a helyzet). Deklarálta, hogy Magyarország nem tűr meg olyan fegyveres katonai formációkat a területén, amelyek nem engedelmessé válnak a kormányzat akaratának, ugyanakkor azt is határozottan tagadta a nemzetközi diplomáciai színtéren, hogy a nyugat-magyarországi felkelés Habsburg-restaurációt célzó, legitimista szervezkedés lett volna, és elérte,

---

⁴⁸ BOTLIK, i. m.

hogy az első világháborút elveszítő térségbeli országok közül elsőként Magyarországot vegyék fel a Nemzetek Szövetségébe 1922. szeptember 18-án.⁴⁹

A második nyugat-magyarországi felkelésnek és a karácsonyi összecsapásnak más pozitív hozadéka is volt, ugyanis az osztrák fennhatóság alól szabadulni igyekvő akaró pinkavölgyi falvak ellenállása tovább fokozódott, a Nemzetek Szövetsége Tanácsának 1922. szeptember 19-ei döntése alapján pedig 1923. január 10-ével nyolc Vas vármegyei község – Alsócsatár, Felsőcsatár, Horvátlövő, Kiszarda, Nagyszarda, Magyarkeresztés, Németkeresztés, Pornóapáti, valamint a kőszegi erdő – visszakerült a magyar állam fennhatósága alá.

Az 1922. november 22-én aláírt magyar–osztrák területcsere-egyezmény értelmében továbbá a Nemzetek Szövetsége 1923. március 8–9-én a magyar érzelmű, de többségében horvát lakosságú Ólmod és Szentpéterfa községek visszaadásáról is döntött, amiért cserébe négy németajkú község, Rendek (Liebing), Rótfalva

---

⁴⁹ BOTLIK, i. m.

(Rattersdorf) Karácsfa (Hagensdorf) és Lovászd (Luising) Magyarországtól Ausztriához került.

A Magyar–Osztrák Határmegállapító Bizottság végül 1924. augusztus 18-án fejezte be végleg hivatalos tevékenységét, munkájának eredményeként pedig 19 756 holdnyi földterület és 5383 lakos, Sopron és környékével együtt pedig összesen 64 384 holdnyi terület és 55 403 lakos került vissza Magyarországhoz, vagyis Magyarország az eredetileg Ausztriának ítélt terület 16,1, illetve lakosság 8,1 százalékát kapta vissza, lényegében a két nyugat-magyarországi felkelés és a térségben harcba bocsátkozó, a kormányzat által hallgatólagosan támogatott, ám annak akaratának nem minden esetben engedelmeskedő magyar irreguláris katonai alakulatok tevékenységének eredményeként...⁵⁰

---

⁵⁰ BOTLIK, i. m.

FORRÁSKÖZLÉS

Kánya Kálmán rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter ezután részletesen ismerteti a nyugat-magyarországi kérdésnek összes fázisait az elmúlt két év folyamán.

Nyugat-Magyarország esetleges megtartása érdekében három lehetőség volt. Az első lehetőség az lett volna, hogy a nyugat-magyarországi lakosság az autonómia álláspontjára állott volna, követelte volna ezt magának, és egy jól megszervezett ellenállással és puccs-csal megtagadta volna a nyugat-magyarországi területek Ausztriához való csatolását.

A második mód az lett volna, ha a magyar illetékes kormány és politikai tényezők mindent elkövetnek oly irányban, hogy Ausztriában egy

olyan kormány vegye át az ügyek vezetését, amely kormány hajlandó engedményeket tenni Nyugat-Magyarország kérdésében, illetőleg hajlandó ezen kérdésben a kezünkre játszani, és esetleg Nyugat-Magyarországról le is mondani.

A harmadik mód az lett volna, hogy tárgyaljunk a mindenkori osztrák kormánnyal, és vele kölcsönösen megegyezésre jussunk a nyugat-magyarországi kérdésben.

Ezen lehetőségi módok közül igen nagy rizikóval járt volna az első; igen nagy költségeket emésztett volna fel a biztos siker minden kilátása nélkül. A bennünket környékező Kisentente államai, így elsősorban a jugoszlávok, akik még ma is azt hirdetik, hogy a trianoni békeszerződés értelmében még mindig nagyon kevés magyar

területet kaptak, kapva kaptak volna ezen alkalmon, hogy fegyveresen beavatkozzanak, és nemcsak biztosítsák a területek átadását, hanem még újabb előnyöket csikarjanak ki maguknak.

A második megoldás volt reánk nézve kétségtelenül a legrokonszenvesebb, és ezt meg is próbáltuk. Érintkezésbe léptünk a keresztényszocialistákkal, és az volt a megállapodás, hogy ők igyekezzenek megbuktatni a Mayr-kormányt. A tárgyalások hosszú ideig tartottak, és a legjobb kilátással kecsegtettek, annyival is inkább, mivel a keresztényszocialisták élén Seipel állott, aki e téren hajlandóságot mutatott a békés megállapodásra. Közbejött azonban Károly királynak márciusi magyarországi utazása, és az ezen utazás kapcsán felmerült események

után nem tudták a keresztényszocialisták többé velük kötött megállapodást betartani, miután minden ily nemű közeledés egy reakciós kormány bélyegét ütötte volna rájuk. Maradt tehát a harmadik megoldási mód, azaz, hogy a mindenkori osztrák kormánnyal e kérdésben megállapodásra jutni. Még 1920. február havában a Huszár-kormány akkori külügyminisztere, gróf Somssich József akkori bécsi követünk, Gratz Gusztáv útján tárgyalásokat kezdett az osztrák kormánnyal. Bizonyos gazdasági előnyök kilátásba helyezésével felajánlottuk Renner akkori szociáldemokrata kancellárnak azt, hogy népszavazás döntsön Nyugat-Magyarország hovatartozásának kérdéséről. Renner azonban, aki még 1919-ben a Saint-Germain-i

békekötés aláírása előtt is nagy akciót kezdett Nyugat-Magyarország megszerzése érdekében, ajánlatunkat határozottan visszautasította. Ezen visszautasítás után a kulisszák mögött kezdtünk tárgyalni a keresztényszocialistákkal, akik kijelentették, hogy gazdasági concessziók fejében hajlandók volnának e kérdésben megállapodásra jutni velünk. A választások a keresztényszocialistáknak nem adták meg az osztrák parlamentben a többséget, és a választások után Mayr kancellár ellentétbe helyezkedett pártjának előbbi felfogásával, és több ízben kijelentette, hogy Nyugat-Magyarország kérdését res judicatának⁵² kell tekintetünk, és

---

⁵² res judicata (latin) = jogerős, jogi úton már meg nem változtatható döntés.

Ausztria is ragaszkodik a trianoni békeszerződés végrehajtásához.

A legutóbbi osztrák kormányváltás után, amidőn Schober lett osztrák kancellár, nem mulasztottuk el ismét felvenni a tárgyalási lehetőségek fonalát. Schober kancellár közölte is velünk, hogy hajlandó bizalmas tárgyalásokat folytatni e téren. A Schoberral folytatott tárgyalások folyamán megállapodtunk egy oly megoldási lehetőségben, hogy a trianoni békeszerződés értelmében Ausztriának átadandó nyugat-magyarországi területekről Ausztria csak háromnegyed részt kapna meg, míg a nyugat-magyarországi terület egynegyed része Magyarországnál maradna. Schober hajlandó volt garantálni a megállapodást, és azon kijelentést tette, hogy teljes

befolyásával azon lesz, hogy ezen megállapodást keresztülvigye az osztrák parlamenti tényezőknél. Ezenkívül kértük Schobert arra nézve is, hogy ő a maga részéről ne sürgesse Nyugat-Magyarország átadását, sőt, keresse meg az Entente-ot oly irányban, hogy az Entente se sürgesse e területeknek átengedését. A külügyminisztérium tudomására jutott most azonban, hogy az Osztrák Köztársaságnak párizsi követe igenis sürgette az átadást az Entente-nál ezelőtt két héttel. E tekintetben a külpolitikai helyzet ma úgy áll, hogy Anglia és Olaszország határozottan ragaszkodnak a trianoni békeszerződés teljes végrehajtásához, és így e területnek Ausztria részére leendő átengedéshez. Egyedül a franciák foglalnak el ellentétes álláspontot.

A miniszterelnök úr köszöni Kánya Kálmán előadását, és bejelenti, hogy holnap kezdődnek immár a magyar kormány felhatalmazása alapján a hivatalos tárgyalások a magyar kormány nevében arra nézve, hogy a Schober kancellár által elfogadott megosztási terv megvalósíttassék. A minisztertanácsnak mai ülésén tehát mindenekelőtt azt kell eldöntenie, vajon helyesli-e és elfogadja-e ezen megosztási tervezetet. Amennyiben a minisztertanács ezt a tervezetet elfogadná, és a tárgyalások sikerre vezetnének, úgy ezen megosztási tervezetet a kormánynak képviselnie is kellene a nemzetgyűlésben. A maga részéről helyeselné, ha a kormány hivatalosan belemenne ezen megosztási tervezet alapján az osztrákokkal való tárgyalásokba,

mert amennyiben ily tárgyalásokba az osztrákokkal most nem bocsátkozunk, és megvárjuk a folyó évi augusztus 27-ét, amidőn Nyugat-Magyarország átadásának kérdése aktuálissá válik, és ha akkor nem mutatunk teljes készséget a nyugatmagyarországi területek átadása iránt, úgy ultimátumot kapnánk az Entente részéről, és egy ilyen ultimátum vétele után már nemigen volna megmenthető valami terület is Nyugatmagyarország részeiből. Természetesen ez a határvonal részünkről mint minimum volna tekintendő. E határvonal révén Sopron város megmaradna nekünk, úgyszintén megmaradna Nyugat-Magyarország területéből körülbelül 100.000 főnyi lakosság, míg az osztrákok 250.000 lakossal Nyugat-

Magyarországnak kétharmad részét
kapnák meg. [...]

FACSIMILE FORRÁSKÖZLÉS

**HU-MNL-OL-K 27-1921-08-
01.**

**Az 1921. augusztus 1-jén
tartott minisztertanácsi ülés
teljes jegyzőkönyve**

2

J E G Y Z Ó K Ö N Y V E

az 1921. évi augusztus hó 1-én Budapesten tartott
MINISTERTANÁCSNAK.

Gróf Bethlen István
magyar királyi miniszterelnök ur előlülése alatt
jelen voltak:

Gróf Ráday Gedeon belügyminister, *Ráday*

Gróf Bánffy Miklós külügyminister, *Bánffy*

Hegedűs Loránt pénzügyminister,

Hegyeshalmy Lajos kereskedelemügyi minister, *Hegyeshalmy*

Magyarádi Szabó István földművelésügyi minister,

Vass József vallás- és közoktatásügyi minister, *Vass*

Tomcsányi Vilmos Pál igazságügyminister,

Belitska Sándor honvédelmi minister, *Belitska*

Bérvölgy Mándor népjóléti és munkaügyi minister, *Bérvölgy*

A külügyministerium részéről:

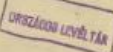
Kánya Kálmán rendkívüli követ és meghatalmazott minister,

Gróf Khuen-Héderváry Sándor követségi tanácsos,

A pénzügyministerium részéről:

Kállay Tiber államtitkár.

Jegyző: bárcziházy Bárczy István dr.
ministeri tanácsos.

A miniszerelnök ur előadja, hogy indítatva érezte magát rendkívüli miniszer-tanácsra összehívni a kabinet tagjait, hogy a nyugatmagyarországi kérdéssel foglalkozzanak, miután a külügyminister urhoz azon hivatalos értesítés érkezett, hogy Nyugatmagyarország átadásának kérdése a közeljövőben vár elintézésre. A kormány tehát e kérdésben döntő elhatározás elé állította.

Bejeleníti a miniszer-tanácsnak, hogy ugy az ő, mint a külügyminister ur kívánságára megjelent a mai miniszer-tanácsban Kánya Kálmán rendkívüli követ és meghatalmazott miniszer és gróf Khuen-Héderváry Sándor külügyministeriumi követségi tanácsos. Egyben felkéri Kánya Kálmán követ urat, mint aki az előző kormányok alatt is a nyugatmagyarországi kérdés egyes fázisainak alapos ismerője volt, adná elő az egész nyugatmagyarországi kérdés egyes fázisait és egyttal tenné meg a kellő proпозиciókat.

A külügyminister ur megjegyzi, hogy a hivatalos értesítés szerint fo-

lyó évi augusztus hó 6.-án mennek el
Sopronba az antanta részéről megneve-
zett tábornokok, hogy az átadás kér-
dését előkészítsék, míg maga az át-
adás folyó évi augusztus hó 27.-ére
van tervezve.

Kánya Kálmán rendkívüli követ
és meghatalmazott miniszter ezután rész-
letesen ismerteti a nyugatmagyarorszá-
gi kérdésnek összes fázisait az elmúlt
két év folyamán.

Nyugatmagyarország esetleges meg-
tartása érdekében három lehetőség volt.
Az első lehetőség az lett volna, hogy
nyugatmagyarországi lakosság az auto-
nomia álláspontjára állott volna, köve-
telte volna ezt magának és egy jól meg-
szervezett ellenállással és puccsal
megtagadta volna a nyugatmagyarországi
területnek Ausztriához való csatolását.

A második mód az lett volna, ha
a magyar illetékes kormány és politikai
tényezők mindent elkövetnek oly irány-
ban, hogy Ausztriában egy olyan kormány
vegye át az ügyek vezetését, amely kor-
mány hajlandó engedelményeket tenni Nyu-
gatmagyarország kérdésében, illetőleg
hajlandó ezen kérdésben a kezünkre ját-

5

szani és esetleg Nyugatmagyarországról le is mondani.

A harmadik mód az lett volna, hogy tárgyaljunk a mindenkeri osztrák kormánnyal és vele kölcsönösen megegyezésre jussunk Nyugatmagyarország kérdésében.

Ezen lehetőségi módok közül igen nagy rizikóval járt volna az első; igen nagy költségeket emésztett volna fel a biztos siker minden kildatása nélkül. A bennünket környékező kicentente államai, így elsősorban a jugoszlávok, akik még ma is azt hirdetik, hogy a trianoni békeszerződés értelmében még mindig nagyon kevés magyar területet kaptak, kapva-kaptak volna ezen alkalmon, hogy fegyveresen beavatkozzanak és nemcsak biztosítsák a területek átadását, hanem még újabb előnyöket csikerjanak ki maguknak.

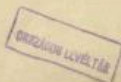
A második megoldás volt reánk nézve kétségtelenül a legrokonszenvesebb és ezt meg is próbáltuk. Érintkezésbe léptünk a keresztényszocialistákkal és az volt a megállapodás, hogy ők igyekezzenek megbuktatni a Mayr kormányt. A tárgyalások hosszú ideig

6

tartottak és a legfőbb kiltással kecségtettek, annyal is inkább, mivel a keresztényszocialisták élén Seipel állott, aki e téren hajlandóságot mutatott a békés megállapodásra. Közbejött azonban Károly királynak márciusi magyarországi utazása és az ezen utazás kapcsán felmerült események után nem tudták a keresztényszocialisták többé a velük kötött megállapodást betartani, miután minden ilyenmí közeledés egy reakciós kormány bélyegét ütötte volna rájuk. Maradt tehát a harmadik megoldási mód, azaz, hogy igyekezzünk a mindenkorl osztrák kormányval e kérdésben megállapodásra jutni. Még 1920. február havában a Huszár-kormány akkori külügyministere, gróf Somssich József akkori bécsi követünk, Gratz Gusztáv utján tárgyalásokat kezdett az osztrák kormánnyal. Bizonyos gazdasági előnyök kiltásabahelyezésével felajánlottuk Renner akkori szociáldemokrata kancellárnak azt, hogy népszavazás döntésén Nyugatmagyarország hovátartozandóságának kérdésében. Renner azonban, aki még 1919-ben a saint-gérmáini békekö-

3

3

7

tés aláírása előtt is nagy akció-
kandett Nyugatmagyarország megszerzé-
se érdekében, ajánlatunkat határozot-
tan visszautasította. Ezen visszautasít-
ás után a kulisszák mögött a keresztény-
szocialistákkal kezdtünk tárgyalni,
akik kijelentették, hogy gazdasági kon-
cessziók fejében hajlandók volnának a
kérdésben megállapodásra jutni velünk.
A választások a keresztény-szocialisták-
nak nem adták meg az osztrák parlament-
ben az abszolút többséget és a választá-
sok után Meyr kancellár ellentétbe he-
lyezkedett pártjának előbbi felfogásá-
val és többiben kijelentette, hogy Nyu-
gatmagyarország kérdését res judicata-
nak kell tekintenünk és Ausztria is ra-
gaskodik a trianoni békeszerződés vég-
rehajtásához.

A legutóbbi osztrák kormányváltó-
zás után, amikor Schöber lett osztrák
kancellár, nem mulasztottuk el ímés
felvenni a tárgyalási lehetőségek fons-
lát. Schöber kancellár közölte is ve-
lünk, hogy hajlandó bizalmas tárgyalá-
sokat folytatni a téren. A Schöberrel
folytatott tárgyalások folyamán megál-
lapodtunk egy oly megoldási lehetőség-

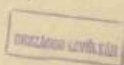
ben, hogy a trianoni békeszerződés értelmében Ausztriának átadandó nyugatmagyarországi területekből Ausztria csak háromnegyed részt kapna meg, míg a nyugatmagyarországi terület egynegyed része Magyarországnál maradna. Schober hajlandó volt garantálni e megállapodást és azon kijelentést tette, hogy teljes befolyásával azon lesz, hogy ezen megállapodást keresztülvigye az osztrák parlamenti tényezőknél. Ezenkívül kértük Schobert arra nézve is, hogy ő a maga részéről ne sűrgesse Nyugatmagyarország átadását, sőt keresse meg az entente-ot oly irányban, hogy az entente se sűrgesse e területeknek átengedését. A Külügyministerium tudomására jutott most azonban, hogy az osztrák köztársaságnak párizsi követe igenis sűrgette az átadást az entente-nál ezelőtt két héttel. E tekintetben a külpolitikai helyzet ma úgy áll, hogy Anglia és Olaszország határozottan ragaszkodnak a trianoni békeszerződés teljes végrehajtásához és így e területeknek Ausztria részére leendő átengedéséhez. Egyedül a franciák foglalnak el ellentétes álláspontot.

A miniszterelnök úr köszöni Kánya Kálmán előadását és bejelenti, hogy holnap kezdődnek immár a magyar kormány hivatalos felhatalmazása alapján a hivatalos tárgyalások a magyar kormány nevében arra nézve, hogy a Schöber kancellár által elfogadott megosztási terv megvalósíttassék. A minisztertanácsnak mai ülésén tehát mindenkéül előtt azt kell eldöntenie, vajjon helyesli-e és elfogadja-e ezen megosztási tervezetet. Amennyiben a minisztertanács ezen tervezetet elfogadná és a tárgyalások sikerre vezetnének, úgy ezen megosztási tervezetet a kormánynak képviselnie is kellene a nemzetgyűlésen. A maga részéről helyeselné, ha a kormány hivatalosan belemenne ezen megosztási tervezet alapján az osztrákokkal való tárgyalásokba, mert amennyiben ily tárgyalásokba az osztrákokkal most nem bocsátkozunk és megvárjuk a folyó évi augusztus hó 27.-ét, amidőn Nyugat-magyarország átadásának kérdése aktuálissá válik és ha akkor nem mutatunk teljes készséget a nyugatmagyarországi területek átadása iránt, úgy ultimátumot kapnánk az antente részéről és egy

10

Ilyen ultimátum vétele után már nem igen volna megmenthető valami terület is Nyugatmagyarország részeiből. Természetesen, ez a határvonal részünkről mint minimum volna tekintendő. E határvonal révén Sopron város megmaradna nekünk, ugyyszintén megmaradna Nyugatmagyarország területéből körülbelül 100.000 főnyi lakosság, míg az osztrákok 250.000 lakossal Nyugatmagyarország kétharmad részét kapnák meg.

A Külügyminiszter úr a miniszterelnök úr kijelentése kapcsán előadja, hogy Baranya és Pécs város kiűritésére nézve ugyanazt a napot jelölték meg, mint Nyugatmagyarország átadására, úgy, hogy amennyiben Nyugatmagyarország átadása körül részünkről bármily ellenállás vagy kaland volna tervezhető, ez esetben reszkiroznánk azt, hogy ~~visszavesszük~~ ^{neve} Baranyát. Kifejezetten nem mondták ki a két terület kiűritése között a juktímot, de az átadási nap azonossága mellett ezt kell feltételeznünk. Mi az entente hivatalos képviselői előtt határozottan kijelentettük, hogy addig nem kezdjük

meg a nyugatmagyarországi területek kiürítését, míg a szerbek nem evakuálják Baranyát.

Gróf Khuen-Héderváry Sándor küvetségi tanácsos felolvassa a külügy-minister ur azon írásbeli instrukcióját, melyet e tekintetben párisi képviselőnknek, Praznovszky Iván követnek küldtünk.

A vallás- és közoktatásügyi minister ur a minisiterelnök ur és a külügyminister ur előadása kapcsán olykép precizirozza a kérdést, hogy a mai ministertanácsnak két kérdés fellett kell határoznia: Az egyik kérdés a junktim kérdése egyrészt Nyugatmagyarország átadása, másrészt a baranyaüsterületnek a szerbek által való evakuálása között, a másik kérdés pedig felhatalmasága megadása hivatalos bécsi képviselőtünknek arra nézve, hogy a magyar kormány nevében immár hivatalosan holnap Bécsben tárgyalást kezdjen a minisiterelnök ur által ismertétett megosztási tervzet keresztülvitele érdekében.

Az első kérdést érintőleg felveti azt, vajjon el van-e határozva

a magyar kormány arra nézve, hogy amennyiben a szerbek nem kezdik meg a kitűzött napon Pécs város és a baranyai terület kiürítését, úgy az esetben mi semmi körülmények között sem adjuk át a nyugatmagyarországi területeket az osztrákoknak.

A miniszterelnök ur indítványozza, hogy e tekintetben hozzon a ministertanács határozatot.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter ur kijelenti, hogy felszólalásával épen e kérdésben egy ministertanács határozatot is akart provokálni. Utal a jelenlegi megromlott belpolitikai helyzetre is. De akármily kormány volna is hatalmon, azt elsősorban a parlament, ha nem tudná biztosítani a junctimot és átadni Nyugatmagyarországot az osztrákoknak anélkül, hogy ezzel szemben garantálná az ententénél a baranyai területnek részünkre való átadását.

A miniszterelnök ur javaslatára

a ministertanács egyhangúlag kimondja határozatképen azt, hogy amennyiben a szerbek nem kezdenék meg a baranyai terü-

13

let kihirítését, úgy mi sem vagyunk hajlandók átadni az osztrákoknak Nyugatmagyarországot.

A vallás- és közoktatásügyi
minister ur a másik kérdés, vagyis
a megosztási tervezet tekintetében
képviselőinknek adandó felhatalmazás kérdését illetőleg arra utal, hogy ezen megosztási tervezet kapcsán a nyugatmagyarországi terület kétharmadáról történt lemondásunk után azt fogják sokan hangoztatni, hogy amit nem jószántunkból adtunk, az a miénk, amiről azonban lemondtunk, az végleg elveszett. Ő ezen álláspontot a maga részéről nem osztja, mivel az egész trianoni békét egy kényszerhelyzet szüleményének tekinti. Az osztrákoknak alattomos politikáját a nyugatmagyarországi kérdésben és azt, hogy mindenféle intrikával megpróbálták és forszírozták az antanta-nál ezen magyar területeknek részükre való átadását, gyaldánatos eljárásnak kell hogy kijelentse és hangsúlyozni kívánja, hogy amennyiben ezen megosztási tervezet létre is jönne, úgy az esetben sem

14

Hajlandó Ausztria iránt barátságot vagy Ausztria részére bármiféle kedvezményt megszavazni.

A földművelésügyi miniszter ur a kérdés gazdasági részével kíván foglalkozni. Amennyiben Ausztriával szemben éreztetni akarnók gazdasági téren azt, hogy elsárgosunk tőle és nem viseltetünk vele szemben barátságos indulattal, úgy ezt a rabonára nézve megtehetjük, sajnos azonban, - és ezt a ministertanács előtt ki kell jelentenie - állattenyésztésünk kivitele tekintetében ki vagyunk szolgáltatva Ausztriának, mert amennyiben Ausztria elzárja határait állatkivitelünk elől, úgy ez igen érzékenyen sújtaná a magyar közgazdaságot, lévén állatjaink legközelebbi piaca mégis Ausztria és Bécs.

A miniszterelnök ur a maga részéről nem osztja azon nézetet, hogy amibe önként beleegyezünk, látszólagosan lemondunk, azt többé vissza nem kaphatjuk, de amit erőszakkal vesznek el tőlünk tiltakozásunk ellenére, az még mindig visszakerülhet. Ezen elvet a külpolitikai kilátások

3

mérlegelése után a maga részéről nem
oszthatja. Nekünk reményeink lehetnek
arra, hogy a Tótföldet és Erdély nagy
részét, a Bánátot kedvező külpolitikai
konstellációk esetén visszaszerezhet-
jük a most megcsönkített országhoz, de
a kedvező európai konstellációt e ter-
rilettek visszaszerezése tekintetében
csak Németország adhatja. Épen azért
fájdalommal kell kijelentenie, hogy a
kár megegyezés alapján vesznek el ré-
szeket Nyugatmagyarország területéből,
akár pedig erőszakkal veszik el azt
tőlünk, ezen nyugatmagyarországi né-
met lakosságú területeknek Német-
Ausztriához való csatolása perfekt-
nek kell hogy tekintessék. Nem barát-
ja az érzelmi politikának. Ha az or-
szág érdeke azt parancsolja, hogy gaz-
dasági megegyezést keressen még az
osztrákoknak ezen kvalifikálhatatlan
viselkedése után is, úgy meg fogja
tenni ez iránt a szükséges lépéseket.
Különbben teljesen osztja a vallás- és
közoktatásügyi minster urnak érzelmi
álláspontját, hanem a kormányt eljárá-
sában mindig konkrét érdekeink szem e-
lőtt tartása kell hogy irányítsák. Meg

Kell nyugtatnia a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, hogy a holnap Bécsben megkezdendő hivatalos tárgyalások kizárólag területi tárgyalások lesznek és ez alkalommal semmiféle gazdasági kérdéseket nem fognak belevenni.

A földművelésügyi miniszter ur mindenben helyesli a miniszterelnök urnak a ministertanácsban tett kijelentéseit. Utal arra, hogy a kérdésben még Oroszország sem támogat bennünket, amely ország mégis a történelmi tradíciók alapján bizonyos rokonszenvvel viseltetett hazánkkal szemben. A miniszterelnök ur által előadott megosztási tervzetben lefektetett egyezségért kész vállalni a felelősséget. Ezen elhatározásában azon elv vezet: megmenteni a megmenthetőt. Ezért helyesli a tárgyalást és a maga részéről elfogadja.

A külügyminiszter ur a maga részéről nem optimista ezen meg egyezés sikerére nézve.

A miniszterelnök ur is csatlakozik a külügyminiszter ur nézetéhez és a maga részéről is annak a véleményének ad ki-

fejleszt, hogy nem igen ismer egy olyan parlamentet, amely hajlandó visszaadni egy békeszerződés által részére odsítélt területet.

A honvédelmi minister ur előadja, hogy a nyugatmagyarországi kérdésben tárgyalásokat folytatott a budapesti francia katonai misszió vezetőjével, Hamelin tábornokkal. Amennyiben kildátásunk van arra, hogy Ausztriával megegyezésre jussunk, úgy ennek sürdösen kell megtörténnie, mert amennyiben augusztus hó 25.-ig nincs meg a megegyezés Ausztriával, úgy többé sohasem kapjuk vissza ezen területeket.

Ezután tájékoztatja a minister-tanácsot az evakuálás etapjairól.

A ministerelnök ur utal arra, hogy Schober kancellár által approbált megegyezés csak egy imperfekt megegyezést jelent, miután ez csak egy kormánytól-kormányhoz való megegyezés. Perfektté a megegyezés csak azáltal lehet, ha az osztrák parlament is hozzájárul ahhoz. Egy kérést azonban lehetne intéznünk a Sopronban működő entente-bizottsághoz és pedig azt, hogy

18

amennyiben az átadási terminus előtt megegyezés létesül a két kormány között, úgy a megegyezési vonalról keletre eső területek evakuálását ne forszírozzák.

Az igazságügyminister ur is azon nézetének ad kifejezést, hogy
mentjük meg ami megmenthető.

A távollévő pénzügyminister ur képviselője, Kállay Tibor pénzügyministeriumi államtitkár csatlakozik teljesen e kérdés azon gazdasági felhozásához, amelyet a földművelésügyi minister ur volt szives kifejtteni. Utal arra, hogy három oldalról vagyunk körülvéve ellenségekkel. Auszriával, igaz, hogy sohasem voltunk barátságban, de üzletfelek voltunk.

A kereskedelmiügyi minister ur nem osztja a földművelésügyi minister ur és a pénzügyminister ur képviselője által e kérdés gazdasági vonatkozása érdekében kifejtett álláspontot. Kézete szerint mi vagyunk felül és nem Ausztria. Mi rendelkezünk gabonával, ipari cikkeinket pedig másutt is be tudjuk szerezni mint Ausztriában. Kézete az, hogy amennyiben létesülne

is egy megegyezés a Schober-kormány és a jelenlegi magyar kormány között, úgy azt az osztrák nemzetgyűlés nem fogja elfogadni. Ami pedig a mi parlamenti helyzetünket illeti, utal arra, hogy a kérdés előtérbe került akkor, amikor a békét aláírtuk és akkor, amikor az aláírt békeszerződést a nemzetgyűlés ratifikálta.

A miniszterelnök ur ezután összegezte a kérdésben elhangzott véleményeket,

mint a ministertanács határozatát kimondja azt, hogy a ministertanács felhatalmazza a külügyminister urat arra nézve, hogy a holnapi napon hivatalos tárgyalásokat kezdjen meg az osztrák kormánnyal, a miniszterelnök ur által bemutatott megosztási tervet alapján, oly értelemben, hogy a nyugatmagyarországi területből egyharmad rész nekünk maradjon, míg kétharmadrész az osztrákoknak jusson.

A miniszterelnök ur ezután utal arra, hogy Ausztriával szemben

követeléseink vannak és pedig első-
sorban a községi vagyont illetőleg. A-
monkivül Ausztria kötelezve van a ma-
gyar államjavarokért /:erdőségek és bir-
tokok:/ arany koronában fizetni. Pro-
pozíciója az, hogy most a megegyezési
tárgyalásoknál e kérdést ne vonjuk be,
mert ezáltal kockázatosnak a területi
kérdés sikeres megoldását. Felkéri a
pénzügyminister ur jelenlévő képvise-
lőjét, hogy a pénzügyministerium dol-
gozzon ki egy tervezetet, milyen re-
torziókkal élhetünk az osztrák állam-
polgárok vagyonával szemben, amennyiben
Ausztria a trianoni szerződésből ki-
folyólag reádrótt kötelezettségeknek
nem tudna, vagy nem akarna megfelele-
ni.

A pénzügyminister ur képviselő-
je, Kálley Államtitkár ur megígéri egy
ilyen terv kidolgozását.

A vallás- és közoktatásügyi mi-
nister ur szükségesnek tartaná, hogy
amennyiben a jövő hét folyamán arról
győződünk meg, hogy területi engedé-
ményt Ausztriától nem várhatunk, ugy-
rúgtön rendeljük el a nyugatmagyaror-
szági terület evakuálását és az otta-

ni javaknak hazahozatalát.

A honvédelmi minster ur szerint az evakuálás megkezdésére legvégső terminus augusztus 21-e volna.

A minsterelnök ur véleménye szerint folyó évi augusztus hó 10.-ig körülbelül tisztán látni fogjuk, vajjon lehet-e kilátás a megosztási vonal alapján folyamatba tett tárgyalások kedvező lefolytatására. Amennyiben 10.-ig e tekintetben tiszta képet nem kapunk, úgy az állami javakat mindenesetre elvitetjük és a területet evakuáljuk.

A pénzügyminster ur képviselője, Kállay államtitkár ur felveti a kérdést, hogy milyen álláspontot foglal el a kormány az elmúlt esztendő adótervezésének a nyugatmagyarországi területről való behajtása tekintetében?

A minsterelnök ur utal a most folyamatba tett tárgyalásokra és arra, hogy esetleges végrehajtás ott most a helyzetet reáknézve igen elronthatná és azért kéri e kérdésnek most a napirendről való levételét.

Tudomásul vétetik.

22

A vallás- és közoktatásügyi mi-
nister ur Nyugatmagyarország átadásá-
val kapcsolatban bizonyos eshetősé-
gekre mutat rá.

Az egyik ilyen eshetőség, hogy az evakuálás alkalmával rendzavarás és más zavarok támadhatnak, amelyeket alkalmul használnának fel úgy a jugoszlávok, mint a csehek, hogy ezen területre bevonuljanak.

Egy másik ilyen eshetőség - szerinte az, hogyha Károly király ismét elhagyná a Svájcot, megjelenne Nyugatmagyarországon és a csapatok élére állana.

A honvédelmi minister ur ez iránt megnyugtató választ ad, kifejtve, hogy a békeszerződés szerint nem Ausztriának, hanem az entente-nak adjuk át ezen területeket és így az ententének joga van beavatkozni és nem a cseheknek vagy pedig a jugoszlávoknak. A vallás- és közoktatásügyi minister ur által felvetett második kérdésre vonatkozólag megjegyzi, hogy a magyar nemzeti hadsereg csak felettes parancsnokainak engedelmességére vár.

A miniszterelnök ur összegezván

az a kérdésben felhangzott véleményeket,

mint a ministertanács határozatát kimondja, hogy csak úgy vagyunk hajlandók kiírítani Nyugatmagyarországot, ha egyidejűleg Baranyát a szerbek is kiírítik.

A miniszterelnök ur ezután közli a ministertanáccsal a Sigray Antal grófnak, Nyugatmagyarország kormánybiztosának adandó instrukciókat. Felolvassa a Sigray gróf által az entente nagyhatalmak katonai megbízottai előtt Sopronban felolvasandó deklarációt. Ezen deklarációban elsősorban ki fogja jelenteni Sigray gróf, hogy hajlandók vagyunk a trianoni békeszerződésnek Nyugatmagyarország átadására vonatkozó részét végrehajtani, ezen országrészt kiírítani, amennyiben a trianoni békeszerződésben rendelkezve előnyös stipulációk betartatnak és végrehajthatnak és így elsősorban Baranya a jugoszlávok által kiírítottik.

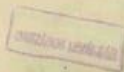
Tudomásul vétetik.

2.

A honvédelmi miniszter ur javaslatot terjeszt elő a jelenleg működő határmegállapítással kapcsolatos intézkedéseknek egy határmegállapító központban való egyesítését illetően.

A trianoni békeszerződésből kifolyó határkérdések feldolgozására s a határmegállapító munkálatok előkészítésére annak idején Csáky Imre gróf vezetése alatt egy "Határmegállapító iroda" állítottott fel; ezen iroda volt hivatva a bennünket környező szomszédállamokkal eldöntendő határkérdésekben a magyar érdekeket képviselni. Az irodában kidolgozott tervek szerint a határmegállapítás kérdésének lebonyolítása teljesen a polgári hatóságok felelősségére volt bízva s a honvédelmi miniszter ur, valamint a vezérkar főnöke egyes felmerülő kérdésekben csupán esetenként foglalt képviselője útján állást.

A nagykövetek 1920. évi június hó elején kelt, a magyar kormánynek azonban csak folyó évi június hó utolsó napjaiban átadott jegyzéke alvben kimondván, hogy a határmegállapítás-

nál közreműködő személyeknek katonáknak kell lenniök, a magyar kormány kénytelen volt határmezéllapító bizottsokként 4 magasrangú tisztet, névleg Tanczos altábornagyot, Domány, Vassal és Keresztes vkt. ezredeseket megnevezni, kik nehéz és felelősségteljes feladatukat minden előkészület nélkül vették át.

Ezen kényszerrendelkezés folytán jelenleg a következő helyzet alakult ki:

A kinevezett határmezéllapító biztosok a tárgyi tájékoztatást Csáky Imre gróf irodájától nyerik s ezen iroda személyzetéből állítják fel részben bizottságaikat; a határmezéllapítást érintő elvi döntéseket a miniszterelnök ur tartotta fenn magának, a határmezéllapító bizottságok anyagi ellátását pedig a honvédelmi miniszter ur és a pénzügyminiszter ur intézik az egyes tárcák alkalmadtán való bevonásával.

A határmezéllapítás kérdésének fentvázolt, hirtelen s váratlan külső befolyás folytán nem egységesen felépült szervezete az ügy érdekében sürgős revíziót tesz szükségessé. Az új szer-

26

vezés folytán egy teljesen egységes, gyorsan működő szervnek kell léte-sülnie, mely haladéktalanul és hatékonyan tud intézkedni.

Az új szervezés a benyújtott tervezetben lefektetett elvek alapján volna eszaktézandó. A tervezet elfogá-tására esetére a végrehajtás a minis-terelnök ur közvetlen hatáskörébe tar-tozik.

A tervezet szerint ennekfolytán a magyar királyi miniszterelnök urnak volna direkte alárendelve a határac-dillapító központ, melynek vezetője Csá-ky Imre gróf volt külügyminister. Csá-ky Imre gróf alá volna rendelve a köz-ponti iroda, mely a Hadi Termény épüle-tében van elhelyezve. Ezen központi iro-da két osztályból állana. Az első, a közigazgatási osztály állna 3 tisztvi-selőből és 2 tisztből, a másik, az el-vi és anyagi osztály pedig állna a bel-ügyministerium, a földművelésügyi mi-nisterium, a honvédelmi ministerium, az igazságügyministerium, a kereskede-lemügyi ministerium és a pénzügyminis-terium 1-1 képviselőjéből. Ugyancsak Csáky Imre gróf volt külügyminister ur

27

alá volna rendelve a négy határbizottság és pedig a cseh-szlovák határbizottság, amelynek élén Tánzos őltábornagy áll, a román határbizottság, amelynek élén Dornándy ezredes áll, a jugoszláv határbizottság, élén Vassel ezredessel és az osztrák határbizottság Keresztes vezérkari ezredessel az élén.

Ezen tervet értelmében a következő határozatok mondandók ki:

1./ A határmeddőítő központ közvetlenül a magyar királyi miniszterelnök urnak van alárendelve.

2./ A központi irodába a belügyminister ur, a földművelésügyi minister ur, a honvédelmi minister ur, az igazságügyminister ur, a kereskedelemügyi minister ur és a pénzügyminister ur 1-1 képviselőt delegál, ezen képviselők fel lesznek hatalmazva a központi iroda és képviselt tárcák között felmerült kérdéseket, legyenek azok elvi vagy anyagi természetűek, 24 óra alatt lebonyolítani.

3./ Az egyes tárcák képviselőiket, a közigazgatási osztály hivatalnokait a külügyi, ugyanezen osztály tiszt-

jeit a honvédelmi tárca Csáky Imre gróffal való előzetes megbeszélés alapján delegálják.

4./ Az egyes határmegállapító bizottságok közvetlen Csáky Imre grófnak vannak alárendelve s tőle nyerik irányításukat egy tárgyi, mint anyagi tekintetben.

5./ A központi iroda látja el az egyes határmegállapító bizottságokat a munkájukhoz szükséges tárgyi kellékekkel s biztosítja az egyes tárcák képviselői útján anyagi szükségleteiket.

6./ Ugy a központi iroda, mint a határmegállapító bizottságokban beosztott tisztek és tisztviselők azon minisztériumok állományában maradnak, melyek beosztásukat elrendelték, ennekfolytán szabványos illetékeiket is ezen minisztériumoktól nyerik, csupán a határmegállapításból kifolyó személyi és tárgyi kiadások terhelik a központi irodát, mely ehhez a fedezetet a pénzügyminiszter urtól nyeri.

7./ A központ vezetősége a miniszterelnök "rendeléséből" kiadványoz.

Mind Ezek alapján a honvédelmi miniszter ur megismétli azon előterjeszté-

sét, hogy egy rendelet adassék ki a határmegállapítás ügyének ezen újabb szervezéséről, azonkívül felkértnék a tervezetben felsorolt miniszter urak, hogy tisztviselőiket ezen központi bizottságba kiküldeni sziveskedjenek.

A miniszterelnök ur teljesen helyesli a honvédelmi miniszter ur előterjesztését és ahhoz a maga részéről hozzájárul.

Tájékoztatja a ministertanácsot Tánccs altábornagynak Brinnbe tett utazásáról, ahol a cseh-szlovák határrendező entente-bizottságban elnöklő angol tábornok azon kérdést intézte Tánccs altábornagy urhoz, hogy adja elő Magyarországnak a cseh-szlovák határ igazításáról szóló kívánságait. Miután Tánccs altábornagy urnak ezen kérdésekkel oly behatóan foglalkoznia nem volt alkalma, másrészt nem állott rendelkezésére a Budapesten működő határmegállapító iroda által kidolgozott elaboratum, rövid határidőt kért, hogy Budapestre utazván, a kívánt anyagot az entente határmegállapító bizottságnak átadhassa.

Ezen példa is mutatja, hogy égetően sürgős a határmegállapító ügyeknek

30

a honvédelmi miniszter ur által előterjesztett javaslat értelmében való sürgős olyképmi megszervezése, hogy a jövőben kiküldöttjeink azonnal ezen helyzetben legyenek, hogy a kívánt felvilágosításokat a kormány nevében megadhassák.

A miniszterelnök ur megjegyzi, hogy Tánczos altábornagy urat Brinnből való visszatérte után azonnal fogadta, a kívánt információkat és instrukciókat megadta neki és ehhez utólag kéri a ministertanács hozzájárulását.

A ministertanács a miniszterelnök ur ezen bejelentését helyeselőleg tudomásul veszi, a honvédelmi miniszter ur által előterjesztett javaslatot pedig elfogadja és felkéri ezen javaslat értelmében a miniszterelnök urat, hogy a vonatkozó ministertanácsai kivonat megküldése mellett hívja fel az érdekelt tárcák képviselőit ezen határmegállapító központi bizottságba magasabb-rangú tisztviselők kiküldése iránt.

31
3.

Az igazságügyminiszter ur előterjeszti a ministertanácsnak azon törvényjavaslatot, amelyet a nemzetgyűlésen be fog mutatni és amely a jelenleg még Oroszországban selylő magyar hadifoglyok ellenében az itt halálra, illetőleg hosszú fogságra ítélt kommunisták egyéneknek kivételére vonatkozólag az orosz tanácskormányossággal kötött szerződést foglalja magában.

A ministertanács az igazságügyminiszter ur előterjesztéséhez általánosságban hozzájárul és felhatalmazza őt ezen törvényjavaslatnak a nemzetgyűléshez való betérjesztésére.

4.

A külügyminiszter ur bejelenti a ministertanácsnak, hogy felkereste őt az Amerikai Egyesült Államok budapesti főkonzulja és közölte vele azt, hogy az Amerikai Egyesült Államok szenátusa és képviselőháza 1921. évi július hó 1. napján kelt és az Amerikai Egyesült Államok elnöke által július 2.-

án jövőharmott békehatározatban kijelentette azt, hogy hajlandó Magyarországgal külön békét kötni, amennyiben ezen határozatok Magyarországra vonatkoznak, Magyarország érésében és minden fenntartás nélkül elfogadja.

A külügyminister ur méltetja ezen különbékének rendkívüli külpolitikai jelentőségét és bejelenti azt, hogy a tárgyan a nemzetgyűlésen óhajt bejelentést tenni, hogy alkalmat adjon a nemzetgyűlésnek arra, hogy egy ünnepélyes határozatban hozzájárulván ezen előterjesztéshez, felhatalmazza a nemzetgyűlés a magyar királyi kormányt, hogy a most említett békehatározat, valamint a trianoni békeszerződés rendelkezéseinek figyelembevételével Magyarország és az Amerikai Egyesült Államok között minél előbb külön békeszerződés megkötése céljából az Amerikai Egyesült Államok kormányával tárgyalásokba bocsátkozzék.

A ministertanács a külügyminister ur bejelentését örömmel tudomásul veszi és felhatalmazza őt a további szükséges lépések

megtételére.
Kelt mint fent.

Bethlen

Deák Ferenc
jegye

34

/:Politikai:/

MINISZTERTANÁCSI JEGYZŐKÖNYV.

Budapest, 1921. augusztus 1.

M.T.

T a r t a l o m :

- 1./ A nyugatmagyarországi kérdés.
- 2./ A határmegállapítással kapcsolatos intézményeknek egy határmegállapító központban való egyesítése.
- 3./ Törvényjavaslat.
- 4./ Az amerikai külön béke.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (HU-ÁBTL)

HU-ÁBTL-4.1. A-434. A magyar hírszerzési szolgálat
1. kötet (a magyar hírszerzési szolgálat módszerei
1936-ig).

HU-ÁBTL-4.1. A-686. Etelközi Szövetség.

HU-ÁBTL-4.1.A-650. Összefoglaló. Prónay-
különítmény alakulása és tevékenysége 1919–1945.

HU-ÁBTL-4.1. A-687. Az 1919-es ellenforradalmi
kormány által megalakított szervezetek (1947).

HU-ÁBTL-4.1. A-718. A Vannay-puccs polgári
személyeinek bírósági töredékanyaga, valamint
kapcsolatos iratok.

HU-ÁBTL-4.1. A-719. Zadavec István tábori
püspök “Hét év a táborban” című naplója
dokumentumokkal.

HU-ÁBTL-4.1. A-720/1. A Horthy-rendszer
jobboldali szervezetei.

HU-ÁBTL-4.1. A-879. 1919-es fehérterroristák anyaga.

HU-ÁBTL-4.1. A-881. Rongyos gárdisták, szabadcsapatok, különítményesek anyaga.

HU-ÁBTL-4.1. A-1047. Fehérház Bajtársi Egyesület, Anti-Bolsevista Comité.

HU-ÁBTL-4.1. A-2124. Volt horthysta titkos szervezetek.

HU-ÁBTL-V-93302. Wünscher Frigyes.

Bundesarchiv, Berlin (BArch)

BArch-R 1507/2129. Bajor sörpuccs.

BArch-R 1507/400. Organisation Escherich. Orgesch Orka.

BArch-R 707/142. A bajor–magyar kapcsolatokra vonatkozó iratok.

Budapest Főváros Levéltára, Budapest (HU-BFL)

HU-BFL-IV-1407-b-XI. üo.-151/1922. A Budapesti Főkapitányság főkapitányi jelentése Budapest székesfőváros tanácsának.

HU-BFL-VI-15-c-205/1945. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányság Államrendészeti Osztálya jelentése a Kettőskereszt Vérszövetség feloszlott egyesület adatai tárgyában Budapest főváros főpolgármesteréhez, Budapest, 1945. december 3.

HU-BFL-VII-1-d-10935/1924. Keő-Kucsera István büntetőpere.

- HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Illy László és társai büntetőpere.
- HU-BFL-VII-5-c-16193/1923. Márffy József és társai büntetőpere.
- HU-BFL-VII-5-c-11717/1923. Bedő József és Dula József büntetőpere.
- HU-BFL-VII-5-c-10559/1925. A Kovács testvérek büntetőpere.
- HU-BFL-VII-5-c-198/1940. Kiss Gábor Jenő pere.
- HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Kmetty Károly büntetőpere.
- HU-BFL-VII-18-d-1923-03/041. Apor Viktor és társai büntetőpere.
- HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610. Ulain Ferenc és társai büntetőpere.
- HU-BFL-VII-18-d-193/1926. Windischgrätz Lajos és társai pere.
- HU-BFL-VII-101-c-figyenc-I-8184. Márffy József fogolytörzskönyve.
- HU-BFL-XXV-1-a-659/1946. Balogh Ferenc büntetőpere.
- HU-BFL-XXV-1-a-1945/778. Budaváry László büntetőpere.
- HU-BFL-XXV-1-b-4587/1946. Márffy József igazolási eljárása.
- HU-BFL-XXV-2-b-8311/1947. Dr. Minich József igazolási eljárása.

HU-BFL-XXV-2-b-4767/1946. Kovarcz Emil
népügyszéki büntetőpere.

HU-BFL-VII-5-e-1949/20630. Héjjas Iván és társai
népbíróági büntetőpere.

Hadtörténelmi Levéltár, Budapest (HU-HL)

HU-HL-VKF. A Magyar Királyi Honvéd Vezérkar
Főnöke Levéltára, 1919–1945.

**Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei
Levéltára, Szeged (HU-MNL-CSML)**

HU-MNL-CSML-XXV-8-5-d-NB-148/1945. Piroska
János háborús és népellenes bűntette.

**Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára,
Budapest (HU-MNL-OL)**

HU-MNL-OL-K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek,
1867–1944.

HU-MNL-OL-MOL-K 64-1920-2-60.

Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai
– Megállapodás az elszakadt részekben folytatandó
irredenta szervezéséről, 1920.

HU-MNL-OL-K 64-1920-41-515. Külügyminisztérium
– Politikai Osztály rezervált iratai – Előterjesztés a
külügyminiszter részére az elcsatolt területeken
megvalósítandó diverziós és terrorcselekményekről,
1920.

HU-MNL-OL-K 64-1921-41-187. Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai – Feljegyzés az elcsatolt területeken folytatandó diverziós tevékenységről, 1921.

HU-MNL-OL-K-64-1921-41-199.

Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai – Schitler vezérkari alezredes feljegyzése a német és a magyar irredenta szervezetek közötti együttműködés tárgyában, 1921.

HU-MNL-OL-K-64-1921-41-221.

Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai – Jelentés a német ORKA és Orgesch irredenta szervezetekkel való tárgyalásról, 1921.

HU-MNL-OL-K 64-1923-41-81. Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai – Masirevich Szilárd bécsi magyar követ számjeltávirata a külügyminiszter részére, melyben arról számol be, hogy Ludendorff német tábornok nála járt, és titkos tárgyalást kezdeményezett Siménfalvy ezredessel, mint a kormányzó bizalmi emberével, Bécs, 1923. február 6.

HU-MNL-OL-K 65 – Külügyminisztérium – Politikai osztály – „D” (defenzív) referatúra iratai.

HU-MNL-OL-K 67. Külügyminisztérium – Politikai hírszolgálati osztály.

HU-MNL-OL-K 149-1926-6-3473.

Belügyminisztérium rezervált iratai – A Magyar Királyi Belügyminisztérium bizalmas körlevele a

törvényhatóságoknak és a rendőrkapitányságoknak a Nemzeti Munkavédelmi Tartalék a megszünt Kettőskereszt Vérszövetséggel való kapcsolatba hozása tárgyában, Budapest, 1926. március 5.

HU-MNL-OL-K 149-1926-6-4250.

Belügyminisztérium rezervált iratai – A titkos társaságok felfedése, 1926.

HU-MNL-OL-K 149-1924-1-2042.

Belügyminisztérium rezervált iratai – Siménfalvy Tihámér vszkt. ezredes felterjesztése a Kormányzó Katonai Irodájához Károlyi Mihály szabadkai tartózkodásáról, Budapest, 1924. október 1.

HU-MNL-OL-K 429-1926. 05. 07.–10. 14. A Magyar Távirati Iroda – Napi hírek – Frankper, 1926. május–október.

HU-MNL-OL-KS 274-f-11. cs.-44. őrzési egység.
Jelentés az Etelközi Szövetségről.

HU-MNL-OL-K 429. Belügyminisztériumi levéltár –
Kozma Miklós iratai.

HU-MNL-OL-P 1360. Magyar Országos Véderő
Egylet.

HU-MNL-OL-P 2249-7. sorozat. Ébredő Magyarok
Egyesülete.

HU-MNL-OL- P 2249-47. sorozat. Turáni Vadászok
Országos Egyesülete.

HU-MNL-OL-P 2249-61. sorozat. Fehérház Bajtársi
Egyesület.

HU-MNL-OL-P 2249-81. sorozat. Magyar Fajvédők
Országos Szövetsége.

Politisches Archiv, Berlin, (PA)

PA-AA-(B)-R 30531-Bd. 1. Szigorúan titkos bizalmas
jelentés Budapestről a német–magyar jobboldali
együttműködésről, 1923. augusztus 23.

PA-AA-(B)-R-30531-Bd. 1. Boltze német követségi
titkár szigorúan bizalmas feljegyzése az Ulain-ügyről,
1923. november 10.

PA-AA-(B)-R-30531-Bd. 1. A német
külgügyminisztérium átirata a közrendvédelmi
felügyeletet ellátó birodalmi megbízottnak, 1923.
november 14.

PA-AA-(B)-R 30531-Bd. 1. Welczeck budapesti német
nagykövet jelentése a Külügyi Hivatalnak az Ulain-
ügyről, 1924. január 26.

Szakirodalmi források

ABLONCZY Balázs, Teleki Pál, Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

ABLONCZY Balázs, A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések, *Múltunk*, 2008/1, 29–56.

ABLONCZY Balázs, *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2016.

ABLONCZY Balázs, *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941)*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

ABLONCZY Balázs, *Ismeretlen Trianon*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2020.

ÁDÁM T. István, *A nyugat-magyarországi felkelés története*, Budapest, Külpolitika Kiadása, 1935.

A Horthy-korszak Magyarországáa jugoszláv szemmel. Délszláv levéltári források 1919–1941, forráskiad. HORNYÁK Árpád, Pécs–Budapest, Kronosz Kiadó – MTA BTK Történettudományi Intézet, 2016.

ANDAHÁZI SZEGHY Viktor, Trianontól Bledig. A Magyar Királyi Honvédség szervezése és lehetőségei 1920–1938 között, *Hadtudomány*, 2019/3, 15–23.

Christopher ANDREW, *The Secret World. A History of Intelligence*, London, Penguin Books, 2019.

ANGYAL Béla, Magyar szervezetek és mozgalmak Csehszlovákiában 1918–1921. I. rész, *Fórum*, 2000/1, 13–20.

ANGYAL Béla, *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből*, Dunaszerdahely, Fórum Intézet – Lilium Aurum Kiadó, 2002.

ÁROKAY Lajos, Az önálló magyar katonai attaséi szolgálat előzményei 1918–1919, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983/1, 73–95.

ÁROKAY Lajos, A rejtett magyar katonai attaséi szolgálat első állomáshelyeinek felállítása, 1920–1923, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983/3, 356–381.

ÁROKAY Lajos, A rejtett magyar katonai attaséi szolgálat tevékenysége 1923–1928 között, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1983/4, 574–592.

A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról (1918–1934). I. kötet. *Az 1920-as évek,* forráskiad. NÉMETH István, Budapest, magánkiadás, 2017.

A XX. század magyar beszédei, szerk. Vajda Barnabás, Budapest, Agave Kiadó, 2007.

Az Endre–Bakj–Jaross-per, forráskiad KARSAI László, MOLNÁR Judit, Budapest, Cserépfalvi Kiadó, 1994.

B. STENGE Csaba, Fejezetek a Rongyos Gárda kárpátaljai bevetésének történetéből, I. A salánki megadás, *Acta Academia Beregsasiensis*, 17. évf. 2018, 39–66.

B. STENGE Csaba, Magyar hadműveletek Kárpátalja visszacsatolása során, 1939. március. II. fázis (I. rész), *Sereg Szemle*, 2018/2, 106–114.

B. STENGE Csaba, Magyar hadműveletek Kárpátalja visszacsatolása során, 1939. március. II. fázis (II. rész), *Sereg Szemle*, 2018/3–4, 121–129.

B. STENGE Csaba, Fejezetek a Rongyos Gárda kárpátaljai bevetésének történetéből II.

Térképhelyesbítő a „vízkeresztű csatában”, 1939. január 6-án, *Limes*, 2020/7, 43–58.

BALLA Tibor, A trianoni békediktátum és az önálló magyar haderő, *Honvédségi Szemle*, 2020/3, 109–122.

BARTHA Ákos, Bajcsy-Zsilinszky Endre. Életút és utóélet, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2020.

BARTHA Ákos, Az utolsó csepp a pohárban. Soltra József rendőr meggyilkolása, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. (Rendészettörténeti Tanulmányok 2.)*, szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona–TARJÁN G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 28–44.

BARTHA Ákos, Fajvédelem és ellenállás, *Regio*, 2021/2, 251–271.

BARTHA Ákos, *Véres város. Fegyveres ellenállás Budapesten, 1944–1945*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2021.

BARTHA Ákos, A magyar fajvédelem útjai a második világháború idején, in *Trianon után. Politikai gondolkodás és történetírás*, szerk. HÖNICH Henrik, Budapest, Századvég Kiadó, 2022, 187–210.

BARTHA Ákos, *Törzsökösök, rongyosok, turániak. Németellenes magyar fajvédelem 1938–1945*, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2023.

BARTHA Ákos – PÓCS Nándor – SZÉCSÉNYI András, Egy hosszan „ébredő” túlélőművész. Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971) I. rész, *Múltunk*, 2019/2, 138–180.; II. rész: *Múltunk*, 2019/3, 234–276.

BELLÉR Béla, *Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kialakulása*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975.

Bethlen István titkos iratai, forráskiad. SZINAI Miklós – SZŰCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1972.

BODÓ Béla, The White Terror in Hungary. The Social World of Paramilitary Groups, *Austrian History Yearbook*, 2011/42, 133–163.

BODÓ Béla, Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete, *2000*, 2010/10, 9–27.

BODÓ Béla, *Pál Prónay. Palamilitary Violence and Anti-Semitism in Hungary, 1919–1921*, The Carl Beck Papers in Russian and East-European Studies, No. 2101, Pittsburgh, University of Pittsburgh, 2011.

BODÓ Béla, Favorites or Pariahs? The Fate of the Right-Wing Militia Men in Interwar Hungary, *Austrian History Yearbook*, 2015/46, 327–359.

BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019.

BODÓ Béla, *A fehérterror*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2022.

BODÓ Béla, *Oppression, Terror and „Split Legitimation”. The Troubled Relationship between the Conservative Authoritarian State and Its Right-wing Critics in Hungary between 1919 and 1945*, in *A Transnational History of Right-Wing Terrorism. Political Violence and the Far Right in Eastern and Western Europe since 1900*, szerk. Johannes DAFINGER – Moritz FLORIN, London, Routledge, 2022, 46–69.

BOROS Ferenc, *Magyar–csehszlovák kapcsolatok 1918–1921-ben*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970.

BORSI-KÁLMÁN Béla, *Öt nemzedék, és ami előtte következik...* *A temesvári Levente-pör, 1919–1920*, Budapest, Noran Kiadó, 2006.

BORSI-KÁLMÁN Béla, *Ifj. Niamešny Mihály és a temesvári Levente-per, 1919–1920*, Budapest, Helikon Kiadó, 2010.

BORSI-KÁLMÁN Béla, *Kisfiúk a nagy viharban. A temesvári „Levente-pör” – az első román „irredenta per” története, 1919–1922*, Budapest, Kortárs Kiadó, 2020.

BOTLIK József, A nyugat-magyarországi felkelés. 1921. augusztus 28. – október 4., *Valóság*, 2007/3, 24–47, illetve 2007/4, 39–58.

BOTLIK József, *Nyugat-Magyarország sorsa, 1918–1921*, Vasszilvagy, Magyar Nyugat Könyvkiadó, 2012.

BÖDŐK Gergely, *Vörös- és fehérterror Magyarországon, 1919–1921*, PhD-értekezés, Eger, Esterházy Károly Egyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2018.

Timothy S. BROWN, *Weimar Radicals. Nazis and Communists Between Authenticity and Performance*, New York, Berghahn Books, 2009.

Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez, 1919–1938, szerk. HETÉS Tibor, MORVA Tamásné, Budapest, Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, 1968.

Alexander CLIFFORD, *Hindenburg, Ludendorff and Hitler. Germany's Generals and the Rise of the Nazis*, London, Pen and Sword Military, 2021.

CSAPLÁR-DEGOVICS Krisztián, „*Nekünk nincsenek gyarmataink és bódítási szándékaink*”. *Magyar részvétel a Monarchia gyarmatosítási törekvéseiben a Balkánon (1867–1914)*, Budapest, ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2022.

CSELÉNYI Zsuzsanna, *Az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) működése 1918–1920*, *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Historia*, 1991/20, 51–67.

CSONKA Laura, Nemzetközi és hazai fellépés a népbiztosok megkegyelmezése érdekében, *Archívnet*, 2015/3.

<https://archivnet.hu/politika/nemzetkozi-es-hazai-fellepes-a-nepbiztosok-megkegyelmezese-erdekeben.html>

CSUNDERLIK Péter, *Radikálisok, ateisták, szabadgondolkodók. A Galilei Kör története (1908–1919)*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2017.

DEMETER Gábor, *Kisállami törekvések és nagybatalmi érdekek a Balkán-háborúk idején (1912–1913)*, Budapest, Hungarovox Kiadó, 2007.

DEMETER Gábor, *A két Balkán-háború hadtörténete (1912–1913)*, Debreceni, Kossuth Egyetemi Könyvkiadó, 2008.

DEMETER Gábor, *Diplomatic Struggle for Supremacy over the Balkan Peninsula 1878–1914*, Szófia, Institute for Historical Studies, Bulgarian Academy of Sciences, 2017.

DOBÁK Imre–REGÉNYI Kund, Hírszerzési és Kémelhárítási Szabályzat – a két világháború között, *Nemzetbiztonsági Szemle*, MMXV/I, 146–197.

Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna–Tisza közti történetéhez, szerk. ROMSICS Ignác, Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Levéltár, 1976.

DOMONKOS László, *A Héjjas-nyárfa árnyékában*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2018.

DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

DROZDY Győző, *Elvett illúziók. Drozdy Győző emlékiratai*, szerk. PAKSY Zoltán, Budapest, Kossuth Kiadó, 2007.

ERDÉLYI Péter, *Képviselőtestületi választások 1929-ben Csongrádon*, (Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében 2003), szerk. ERDÉLYI Péter – SZÚCS Judit, Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 2002, 119–125.

ERDEÖS László, *A magyar honvédelem egy negyedszázada 1919–1944*, szerk. BABUCS Zoltán, Gödöllő, Attraktor Kiadó, 2007.

FÁBIÁN Máté, *Borbély-Maczkó Emil (1887–1945). Politikai életrajz*, PhD-értekezés, Eger, Esterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola, 2019.

FÁBIÁN Máté, *Egy fajvédő főispán. Borbély-Maczkó Emil (1887–1945)*, Budapest, Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat, 2020.

FAZEKAS Csaba, *Prohászka Ottokár és a „hungarizmus” fogalmának genezise*, *Múltunk*, 2017/1, 4–34.

FEGYÓ János, *Adalékok a szélsőjobboldal fokozódó szervezkedésének történetéhez a gazdasági világválság éveiben*,

in *A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Évkönyve, 1967–1968*, Budapest, Népművelési propaganda iroda, 1969, 261–289.

FIZIKER Róbert, *Habsburg kontra Hitler. Legitimisták az Anschluss ellen, az önálló Ausztriáért*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2010.

FODOR Miklós Zoltán, Az Etelközi Szövetség története, in *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 2007 (XXXI.)*, Salgótarján, 2008, 118–156.

FORGÁCS Balázs, *Gerillák, partizánok, felkelők. Az irreguláris hadviselés elméletének története – korunk kibívásai*, Budapest, HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Nonprofit Kft., 2020.

FOGARASSY László, A Prónay-Ranzenberger pör (1930–1932), *Soproni Szemle*, 1978/1, 23–40.

Norbert FREI, *National Socialist Rule in Germany. The Führer State 1933–1945*, Oxford, Oxford University Press, 1987.

GARAMI Erika, *Az 1920-as évekbeli magyarországi frankhamisítás numizmatikai vonatkozásai*, Numizmatikai Közlöny, 2003–2004/CII–CIII, 65–71.

GERGELY Ernő–SCHÖNWALD Pál, *A Somogyi–Bacsó-gyilkosság*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1978.

GERGELY Jenő, *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*, Budapest, Vince Kiadó.

GELLÉRT Ádám, Egy antiszemita hármast rablógyilkosságtól a kegyelemig, Index.hu, 2018. október 26.

<https://index.hu/techtud/tortenelem/2018/10/26/mit-kezdjünk-hejjas-ivannal-100-ev-utan/>

GELLÉRT Ádám, Béla Bodó: *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, (Mass Violence in Modern History 5.), Routledge, London–New York 2019. 333 oldal, *Századok*, 2020/4, 892–894.

GERGELY Ferenc–KISS György, *Horthy leventéi. A leventeintézmény története*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1976.

Robert GERWARTH, *The Vanquished. Why the First World War Failed to End, 1917–1923*, Farrar, Straus and Girou, 2016.

Robert GERWARTH, *Harc a Vörös Szörnyeteggel. Ellenforradalmi erőszak Közép-Európa vereséget szenvedett államaiban*, ford. VÁRADY Péter, in *Háború béke idején. Paramilitáris erőszak Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L’Harmattan Kiadó, 2017, 71–92.

Robert GERWARTH–John HORNE, *Paramilitarizmus az első világháború után*, ford. VÁRADY Péter, in *Háború béke idején. Paramilitáris erőszak Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L’Harmattan Kiadó, 2017, 13–32.

GOTTFRIED Barna, Thuróczy István és a román király elleni merénylet, *Székegyföld*, 2010/7, 79–101.

GOTTFRIED Barna–NAGY Szabolcs, *A Székegy Hadosztály története*, Csíkszereda, Csíkszereda Kiadóhivatal, 2019.

G. SOÓS Katalin, *A nyugat-magyarországi kérdés 1918–1919*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

G. SOÓS Katalin, Magyar–bajor–osztrák titkos tárgyalások és együttműködés, 1920–1921, *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica*, 1967/XVII, 3–43.

G. SOÓS Katalin, *Burgenland az európai politikában 1918–1921*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971.

GULYÁS László, *A Horthy-korszak külpolitikája. 1. Az első évek 1919–1924*, Máriabesnyő, Attraktor Kiadó, 2012.

GULYÁS Martin, Az 1945-ös csongrádi földosztás vesztesei, *Emlékeztető*, 2016/1–2, 52–68.

GYURGYÁK János, *Magyar fajvédők*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012.

Háború béke idején. Paramilitáris erőszak Európában az első világháború után, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L’Harmattan Kiadó, 2017.

Hadtudományi Lexikon. Új kötet, főszerk. KRAJNCZ Zoltán, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019.

HATOS Pál, *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

HATOS Pál, *Rosszfiúk világforradalma. Az 1919-es magyarországi tanácsköztársaság története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2021.

HATOS Pál, Veszedelmes viszonyok? A két világháború közötti katolikus–protestáns versengés történelmi kontextusai, in *Trianon után. Politikai gondolkodás és történetírás*, szerk. HÖNICH Henrik, Budapest, Századvég Kiadó, 2022, 137–166.

HETÉNYI IMRE, *Amikor a rend őre voltam*, Budapest, Pantheon Kiadás, 1941.

Ulrike Claudia HOFFMANN, „*Verräter verfallen der Feme!*” *Fememorde in Bayern in den zwanziger Jahren*, Köln–Weimar, Böhlau Verlag, 2000.

HOLLÓSI Gábor, Országgyűlési választási rendszer a Horthy-korszak Magyarországon, *Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás*, 2015/1, 115–133.

Horthy Miklós titkos iratai, forráskiad. SZINAI Miklós, SZŰCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1965.

HORTHY Miklós, *Emlékirataim*, Budapest, Európa Kiadó, 1990.

HOLLÓS Ervin–LAJTOS Vera, *Horthy Miklós, a fehérek vezére*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1985.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. I. Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919–1921, forráskiad. KARSAI Elek, KUBITSCH Imre, NEMES Dezső, PAMLÉNYI Ervin, Budapest, Szikra Kiadó, 1956.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924, forráskiad. KARSAI Elek, NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. III. Az ellenforradalmi rendszer gazdasági helyzete és politikája Magyarországon 1924–1926, forráskiad. KARSAI Elek, NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. IV. Az ellenforradalmi rendszer külpolitikája 1927. január 1. – 1931. augusztus 24., forráskiad. KARSAI Elek, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 2., szerk. HORVÁTH Ibolya – SOLT Pál – SZABÓ Győző –

ZANATHY János – ZINNER Tibor, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1993.

JAGADICS Péter, A Horthy-hadsereg Nemzetvédelmi Szolgálat, *Szakmai Szemle – A Katonai Biztonsági Hivatal Tudományos Tanácsának szakmai kiadványa*, 2010/3, 191–205.

JANKOVICH Arisztid, *A Nemzeti Hadsereg (1919)*, forráskiad. GYÖRGY Sándor, Budapest, Szülőföld Könyvkiadó – Trianon Múzeum, 2019.

Nigel H. JONES, *Hitler's Heralds. The Story of the Freikorps, 1918–1923*, Dorset, Barns and Noble, 1995.

KÁDÁR Gábor–VÁGI Zoltán, *Antiszemita atrocitások, gyilkosságok, pogromok a fehérterror időszakában*, ELTE Társadalmi Konfliktusok Kutatóintézete, 2010.
http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=138:antiszemita-atrocitasok-gyilkossagok-pogromok-a-feherterror-idszakaban-&catid=16:esetek

KÁDÁR LYNN Katalin, *Eckhardt Tibor amerikai évei, 1941–1972*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2006.

KÁNTÁS Balázs, *A Duna–Tisza közzi dosszié. Három alapvető forrás a Duna–Tisza közzi paramilitáris erőszak történetéhez, 1919–1924*, Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2020.

KÁNTÁS Balázs, *A különítményesek nyomában. Tanulmány és források Héjjas Iván paramilitáris vezető és különítménye tevékenységéről, 1919–1923*, Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2020.

KÁNTÁS Balázs, *Váry Albert koronaügyszékhelyettes összefoglaló jelentése a fehérterror Duna–Tisza közén zajlott eseményeiről, 1922*, Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2020.

KÁNTÁS Balázs, *Konszolidáció kézigránáttal? Az Ébredő Magyarok Egyesületének antiszemita indíttatású jászkarajenői merényletéről, 1922*, Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2020.

KÁNTÁS Balázs, *A csongrádi bombamerénylet. Sajtó- és egyéb források a Horthy-korszak egyik antiszemita terrorcselekményének kontextusához, 1923–1924*, Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2020.

KÁNTÁS Balázs, *A Csocsó bácsi-féle összeesküvés: Apor Viktor tartalékos honvéd főhadnagy és társai hatalomátvételi terve, 1923*, Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2020.

KÁNTÁS Balázs, *Árnyékkatonák és árnyékpolitikusok. Újabb dokumentumok a Horthy-korszak első éveinek radikális jobboldali titkos paramilitáris szervezeteinek működéséről, 1923–1926*, Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2020.

KÁNTÁS Balázs, *Héjjas Iván paramilitáris vezető és különítménye szerepe a Duna–Tisza közti fehérterrorban, valamint az ellenük lefolytatott ügyész-i vizsgálat, 1920–1922*. Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2020.

KÁNTÁS Balázs, *Documenta Paramilitaria Hungarica. Tanulmány és történeti források a Kettőskereszt Vérszövetség titkos irreguláris katonai alakulat tevékenységéről. 1919–1945*, Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2020.

KÁNTÁS Balázs, *Febérterror a Duna–Tisza között: Héjjas Iván főhadnagy és különítménye tevékenysége, 1919–1921. White Terror in the Danube–Tisza Interfluve The Activities of First Lieutenant Iván Héjjas and His Detachment, 1919–*

1921. Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2021.

KÁNTÁS Balázs, *Milicisták, puccsisták, terrorfiúk.* Budapest, Művészeti és Irodalmi Jelen Kft., 2021.

KÁNTÁS Balázs, *Rendőrgyilkosság az Oktogonnál: Tanulmány és levéltári források Soltra József rendőr meggyilkolásának körülményeihez és politikai kontextusához, 1920.* Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2021.

KÁNTÁS Balázs, *Antibolszevizmus, irredentizmus, antiszemitizmus, terrorizmus: A Kovács testvérek irredenta indíttatású bűncselekményei és ellentmondásos kapcsolatuk a magyar állami szervekkel, 1923–1925.* Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2021.

KÁNTÁS Balázs, *A bombaper. A Horthy-korszak első éveinek egyik legnagyobb büntetőpere és politikai kontextusa, 1922–1926.* Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2021.

KÁNTÁS Balázs, *„Szép napok” a Britannia Szállóban: Adatok és levéltári források a magyarországi fehérterror egyik hírbedt irreguláris katonai alakulatának fővárosi*

atrocitásaihoz, 1919–1920. Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2021.

KÁNTÁS Balázs, *A bombamerényletek kora: Levéltári források a Horthy-korszak első éveinek politikai terrorizmusához, 1922–1924.* Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2021.

KÁNTÁS Balázs, *A Brief and Fragmented History of Radical Right-Wing Paramilitary Formations in Hungary in the 1920s.* New Delhi, AkiNik Publications, 2021.

KÁNTÁS Balázs, *The Dream of the White Internationale: Secret Hungarian-German-Austrian Negotiations and Attempts of Military Cooperation, 1919–1923.* New Delhi, AkiNik Publications, 2021.

KÁNTÁS Balázs, *The Period of Bomb Attacks: Paramilitary Formations and Terrorism in Hungary in the First Years of the Horthy-Era, 1922–1924.* Zittau, Weser Books, 2022.

KÁNTÁS Balázs, *A Kettőskereszt Vércsovétség: Egy titkos irreguláris katonai szervezet tevékenysége az 1920-as évek Magyarorszáján. The Double Cross Blood Union: A Secret Irregular Military Formation and its Activity in Hungary During the 1920s.* Budapest, Line Design Kiadó, (Rerum Fides 4.), 2022.

KÁNTÁS Balázs, Héjjas Iván. *Vázlat egy magyar radikális jobboldali katonatiszt-politikus életrajzához és kapcsolatrendszeréhez*, Budapest, Hungarovox Kiadó, 2022.

KÁNTÁS Balázs, *Rongyosan és titkosan a hazáért. Töredékek a két világháború közötti irreguláris katonai alakulatok és különleges katonai műveletek történetéből*, Budapest, Hungarovox Kiadó, 2022.

KARSAI Elek, *Számjeltávirat valamennyi magyar királyi követségnek*, Budapest, Táncsics Kiadó, 1969.

KARSAI László, *Szálasi Ferenc. Politikai életrajz*, Budapest, Balassi Kiadó, 2016.

Janet KERÉKES, *Álarcosbál a Febér Keresztben. A zsidó asszimiláció*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2018.

KERÉKES Lajos, *Olaszország, Magyarország és az osztrák Heimwehr-mozgalom, Történelmi Szemle, 1961/2, 199–216.*

KERÉKES Lajos, *Ausztria történelme 1918–1955*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966.

KERÉKES Lajos, *Hitler-puccs a sörházban*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1976.

KEREPESZKI Róbert, A politikai és társadalmi élet határán. A Társadalmi Egyesületek Szövetsége a Horthy-korszakban, in „...nem leleplezni, hanem megismerni és megérteni”. *Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére*, szerk. GEBEI Sándor – IFJ. BERTÉNYI Iván – RAINER M. János, Eger, Esterházy Károly Főiskola, 373–388.

KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*, Máriabesnyő, Attraktor Kiadó, 2012.

KEREPESZKI Róbert, *A Vitézi Rend, 1920–1945*, Máriabesnyő, Attraktor Kiadó, 2013.

KEREPESZKI Róbert, *Darányi Kálmán. Pályakép, személyiség, korrajz*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2018.

David KING, *The Trial of Adolf Hitler. The Beer Hall Putsch and the Rise of the Nazi Germany*, London – New York, W. W. Norton and Company, 2017.

KIRSCHNER Béla, *A „szakszervezeti kormány” hat napja, 1919*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1968.

KOLONTÁRY Attila, *Alekszej von Lampe, Vrangel báró katonai képviselője Magyarországon*, Pécs, PTE BTK Történettudományi Intézet – Modernkori Oroszország és Szovjetunió Történeti Kutatócsoport, (MOSZT-füzetek 1.), 2015.

KOMORÓCZY Géza, *A zsidók története Magyarországon. II. 1849-től a jelenkorig*, Pozsony, Kalligram, 2012.

KONOK Péter, Az erőszak kérdései 1919–1920-ban. Vörösteror–fehérterror, *Múltunk*, 2010/3, 72–91.

KÓRÓDI Máté, *Adattár a Magyar Nemzeti Hadsereg különítményes csoportjai és más fegyveres szervek által elkövetett gyilkosságokról, 1919. augusztus 3. – 1921. október 23.*, Budapest, Clio Intézet, (Clio Kötetek 2.), 2020.

KOVÁCS Tamás, Adalékok a Magyar Királyi Külügyminisztérium szerepéhez az államvédelemben és az államrendészetben, *Fons*, 2008/1, 81–94.

KOVÁCS Tamás, Az ellenforradalmi rendszer politikai rendészetének genezise, 1919–1921, *Múltunk*, 2009/2, 64–92, 75.

KOVÁCS Tamás, *Megfigyelés, internálás, deportálás. Az internálás és a toloncolás kérdésköre a két világháború között, különös tekintettel a II. világháború korára*, PhD-értekezés, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Interdiszciplináris Doktori Iskola, 2013.

KOVÁCS Tamás, A Nemzeti Hadsereg és a tiszti különítmények, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása*. (Rendészettörténeti Tanulmányok 2.), szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona – TARJÁN G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 151–172.

KOVÁCS Tamás, *A Honvédelmi Minisztérium „T” Szervének létrejötte és működése, avagy elhárítás és kémkedés az I. világháború végétől a bethleni konszolidációig*, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2020.

KOVÁCS Zoltán András, Ládai Istvánnak, a Szálasi-kormány belügyminisztériumi államtitkárának fogságban írott feljegyzései, *Lymbus*, 2008/6, 321–355.

KOVÁCS M. Mária, *Liberalizmus, radikalizmus, antiszemitizmus. A magyar orvosi, ügyvédi és mérnöki kar politikája 1867 és 1945 között*, Budapest, Helikon Kiadó, 2001.

KÖPFLER Balázs, Friedrich István szerepe a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának létrejöttében és felbomlásában, *Közép-Európai Közlemények*, 2017/4, 83–100.

KŐSZEGVÁRI Tibor, *Diverzjó*, Zrínyi Katonai Kiadó, 1984.

KRISTÓ NAGY István, *A nyilasok*, Budapest, Ezredvég Alapítvány, (Z-füzetek 28.), 1991.

Gabriele KRÜGER, *Die Brigade Erhardt*, Hamburg, Leibnitz Verlag, 1971.

John T. LAURIDSEN, *Nazism and the Radical Right in Austria, 1918–1934*, Kopenhagen, The Royal Library – Museum Tusculanum Press, 2007.

L. NAGY Zsuzsa, *Szabadkőművesek*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.

L. NAGY Zsuzsa, *Egy politikus polgár portréja. Rassay Károly*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2006.

Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs, főszerk. SIPOS Péter, Budapest, Petit Real Könyvkiadó – Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi

Intézete – Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem – Magyar Hadtudományi Társaság, 1997.

Magyarországi politikai pártok lexikona, 1846–2010, főszerk. VIDA István, Budapest, Gondolat Kiadó, 2011.

Magyarország történeti kronológiája, 3. 1848–1944, szerk. BENDA Kálmán, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983.

Magyar pokol. A magyarországi fehérterror betiltott és üldözött kiadványok tükrében, szerk. MARKOVITS Györgyi, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1964.

MAJOR Ákos, *Népbíráskodás és forradalmi törvényesség. Egy népbíró visszaemlékezései*, szerk. ZINNER Tibor, Budapest, Minerva Könyvkiadó, 1988.

MÁRKUS László, *A Károlyi Gyula-kormány bel- és külpolitikája*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968.

MÁTHÉ Áron, *A zuglói nyilasok pere 1967. Értelmezési lehetőségek*, Budapest, Századvég Kiadó, 2014.

MÁTHÉ Áron, *A nyilaskereszt árnyéka. A magyarországi nemzetiszocializmus elmélete és gyakorlata*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2019.

MÁTHÉ Áron, *Vörös karszalag. Ideiglenes karbatalmi osztagok 1944–1945-ben*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2020.

Megfigyelés alatt. Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséről 1920–1944, forráskiad. BERÁNNÉ NEMES Éva, HOLLÓS Ervin, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977.

Susanna MEINL, *Nationalsozialisten gegen Hitler. Die nationalrevolutionäre Opposition um Friedrich Wilhelm Heinz*, Berlin, Siedler Verlag, 2000.

Armin MOHLER, *Die Konservative Revolution in Deutschland 1918–1932. Ein Handbuch*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1989.

Paolo MORISI, *Hell in the Trenches. Austro-Hungarian Stormtroopers and Italian Arditi in the Great War*, Warwick, Helion and Company, 2018.

Jun NAKATA, *Der Grenz- und Landesschutz in der Weimarer Republik 1918–1933. Die geheime Aufrüstung und die deutsche Gesellschaft*, Rombach Verlag, Freiburg im Breisgau, 2002.

NÁNÁSI László, *A jogrend szolgálatában. Váry Albert élete és működése, 1875–1943*, Budapest, Magyarország Legfőbb Ügyészsege, 2015.

NÁNDORI Pál, A hirtenbergi fegyverszállítás, *Hadtörténelmi Közlemények*, 1968/4, 636–657.

NÁNDORI Pál, *A marseilles-i gyilkosság nemzetközi jogi vonatkozásai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

NEMES Dezső, *Az ellenforradalom története Magyarországon 1919–1921*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

NÉMETH István, *Magyarok és németek (1914–1934)*, Budapest, magánkiadás, 2017.

NÉMETH István, *Császárságból diktatúrába. Németország a 20. század első felében*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017.

NÉMETH István, A Wilhelmstrasse és Magyarország. Az 1920-as évek (1. rész), *Valóság*, 2017/6, 45–80.

NÉMETH István, Német haditengerészeti és légügyi lépések a versailles-i békeszerződés kijátszására a weimari köztársaság (1919–1933) éveiben, *Acta*

Academiae Agriensis. Sectio Historiae, 2017/XLIV, 523–534.

OLASZ Lajos, *A kormányzóhelyettesi intézmény története, 1941–1944*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007.

OLASZ Lajos, *Tervek a Felvidék visszafoglalására 1920-ban*, *Közép-Európai Közlemények*, 2020/4, 89–114.

ORMOS Mária, *Hitler*, Budapest, T-Twins Kiadó, 1994.

ORMOS Mária, Mussolinitől Hitlerig, in *Akik nyomot hagytak a 20. századon. Diktátorok – diktatúrák*, szerk. ERÉNYI Tibor, Budapest, Napvilág Kiadó, 1997, 27–47.

ORMOS Mária, *Egy magyar médiavezér. Kozma Miklós*, Budapest, PolgArt Kiadó, 2001.

PAKSA Rudolf, Szélsőjobboldali pártok és mozgalmak a Horthy-korszakban, *Kommentár*, 2007/5, 68–75.

PAKSA Rudolf, *A magyar szélsőjobboldal története*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012.

PAKSA Rudolf, *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma. párijai, politikusai, sajtója*,

Budapest, Osiris Kiadó – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2013.

PAKSA Rudolf, *A numerus clausus, Gróf Bethlen István és kora*, szerk. NAGY Zsejke, Budapest, Osiris Kiadó, 2014, 137–157.

PAKSA Rudolf, A fehérterror „logikája”. Események, olvasatok, kontextusok, in *Terror 1918–1919. Forradalmárok, ellenforradalmárok, megszállók*, szerk. MÜLLER Rolf–TAKÁCS Tibor–TULIPÁN Éva, Budapest, Jaffa Kiadó, 2019, 217–245.

PAKSY Zoltán, *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932–1939*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2013.

PAPP István, *A magyar népi mozgalom története, 1920–1990*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2012.

PAPP István, *Szemek a láncban. Játzmák a magyar állambiztonság történetében*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2015.

PAPP István, *Fehér Lajos. Egy népi kommunista pályaképe*, Budapest–Pécs, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Kronosz Kiadó, 2018.

PÁSZTOR Mihály, *A fehérterror néhány jelensége. Pest megye 1919–1920*, Budapest, Pest Megyei Levéltár, 1985.

PATAKI Ferenc, *Az ellenforradalom hadserege 1919–1921*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 1973.

PINTÉR István, *Ki volt Horthy Miklós?*, Budapest, Zrínyi Könyvkiadó, 1968.

PÓCS Nándor, *Varjúsereg. Kováts Tivadar és a magyar fajvédelem láthatatlan útjai*, Budapest–Pécs, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Kronosz Kiadó, 2022.

PORKOLÁB Imre, *Az aszimmetrikus hadviselés adaptációja. A tradicionális és irreguláris hadikultúrák összecsapásainak vizsgálata*, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020.

PÖLÖSKEI Ferenc, *Hungary After Two Revolutions 1919–1922*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980.

PRÓNAY Pál, *A határban a halál kaszája. Fejezetek Prónay Pál naplójából*, forráskiad. PAMLÉNYI Ervin, SZABÓ Ágnes, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963.

PÜSKI Levente, *A Horthy-korszak szürke eminenciása. Károlyi Gyula (1871–1947)*, Pécs, Kronosz Kiadó, 2016.

PÜSKI Levente, A Horthy-korszak politikai rendszere, in *A Horthy-korszak vitatott kérdései*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2020, 55–74.

RESPERGER István, *Die Risiken, Herausforderungen, und Bedrohungen. Die Rolle der Streitkräfte in den neuen bewaffneten Konflikten aus ungarischen Sicht*, Hamburg, Hamburg University of Applied Sciences, 2003.

RESPERGER István – KISS Álmos Péter – SOMKUTI Bálint, *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2013.

RESPERGER István, Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése, *Hadtudomány*, 2016/26, 37–50.

RESPERGER István, *A válságkezelés és a hibrid hadviselés*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018.

ROMSICS Ignác, Franciaország, Bethlen és a frankhamisítás, *Történelmi Szemle*, 1981/1, 67–86.

ROMSICS Ignác, *A Duna–Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918–19-ben*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

ROMSICS Ignác, *A trianoni békeszerződés*, Budapest, Helikon Kiadó, 2015.

ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017.

ROMSICS Ignác, *A nagy háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2018.

ROMSICS Ignác, *Bethlen István*, Budapest, Helikon Kiadó, 2019.

ROMSICS Ignác, *Honmentők/honvesztők*, Budapest, Helikon Kiadó, 2021.

RÓNA Tamás, A kecskeméti zsinagóga és hívei, in *ORZSE Évkönyv 2004–2007*, szerk. SCHÖNER Alfréd, Budapest, Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem – Gabbiano Print Kft., 2008, 373–380.

RÓNA Tamás, *Judaizmus és községtörténet. Kecskemét rabbijainak működése történet-szociológiai aspektusból*, PhD-értekezés, Budapest, Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, 2010.

RÓNA Tamás, *Előszó*, in *A magyarországi zsidóság története*, szerk. RÓNA Tamás–MEZEI Mónika, Budapest, Szent István Társulat, Budapest, 2018, 5–6.

RÓNA Tamás, *A kecskeméti zsidó hitközség alakulása, intézményei*, in *Bölcsék között időzni. A 70 éves Haraszti György köszöntése*, szerk. NAGYELA László Márk, Budapest, Jakab és Komor tér 6. Egyesület, 2018, 19–27.

RÓNA Tamás, *Bevezetés*, in KOHN Sámuel, *Kohn Schwerin Götz bajai és bácsmegyei főrabbi. Élet- és korrajz (1760–1852)*, forráskiad. HICSIK Dóra–NAGYELA László Márk–RÓNA Tamás, Szabadka, Minerva Könyvképző (MILKO), 2019, 5–14.

RÓNA Tamás, *Judaizmus és községtörténet. Kecskemét rabbijainak működése történet-szociológiai megközelítésben*, Budapest, Magyarhoni Zsidó Imaegylet (ZSIMA), 2022.

RÓNA Tamás, *Az örökös éjszakája. Válogatott zsidó vallástudományi tanulmányok*, Budapest, Magyarhoni Zsidó Imaegylet (ZSIMA), 2022.

RÓNA Tamás, *Láss túl a falakon! Tamás Róna főrabbi válogatott tanításai, beszédei, előadásai*, Budapest, Magyarhoni Zsidó Imaegylet (ZSIMA), 2022.

RÓNA Tamás, *A közösség szolgálatában. Kecskemét négy neves rabbijának pályarajza a dualizmustól a Kádár-korszakig*, Budapest, Magyarhoni Zsidó Imaegylet (ZSIMA), 2022.

RÓNA Tamás, *Kiáltó folyam, avagy a hullámtörés analógiája. Róna Tamás főrabbi egybegyűjtött írásai*, Budapest, Magyarhoni Zsidó Imaegylet (ZSIMA), 2022.

RÓNA Tamás–SCHINDLER Iván, *Schindler József szegedi főrabbi emlékezete*, Szeged, Szegedi Zsidó Hitközség dr. Birnfeld Sámuel Könyvtára, 2019.

Thomas L. SAKMYSTER, *Hungary's Admiral on Horseback. Miklós Horthy, 1918–1944*, Washington, Columbia University Press, 1994.

Karin SCHAEFER, *German Military and the Weimar Republic. General Hans von Seeckt, General Erich Ludendorff and the Rise of Hitler*, London, Pen and Sword Military, 2020.

SCHUTZBACH Csaba, *Friedrich István. 100 éve történt az ősziírás forradalom*, Veszprém, Magyar Vidék 56-os Szervezet Országos Központja, 2018.

SERFŐZŐ Lajos, A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban, *Acta Universitatis Szegeiensis de Attila József Nominatae. Acta Historica*, Tomus LVII, 1976, 3–60.

SHVOY Kálmán, *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1920–1945*, forráskiad. Perneki Mihály, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983.

Jean-François SIGNIER, *Titkos társaságok*, Athenaeum Kiadó, Budapest, 2006.

SIMON István, Egy „keresztény-nemzeti” csúcsmenedzser, Wünscher Frigyes, *Múltunk*, 2006/2, 31–53.

SIPOS Péter, A konspiráció mítosza. Titkos szerveződések Magyarországon 1919–1944, *Beszélő*, 1995/29–30.

SOMBOR-SCHWEINITZER József, *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a*

szélsőjobboldali mozgalmakról, 1932–1943, forráskiad.
KOVÁCS Tamás, Budapest, Gondolat Kiadó, 2009.

SOÓS László, A Nemzeti Munkavédelmi Szervezet létrehozása és tevékenységének első évei, 1921–1926, *Levéltári Szemle*, 1979/1–2, 277–291.

SŐREGI Zoltán, Egy felemás diverzánsakció. Szabadcsapatok Kárpátalján 1938 őszén, *Felderítő Szemle*, 2009/4, 148–156.

SŐREGI Zoltán, Adalékok a marseille-i merényletkez, *Archívnet*, 2013/4.

<https://archivnet.hu/hadtortenet/adalekok-a-marseill-ei-merenylet-hatterezhez.html>

SUBA János, Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920, *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 2008/18, 131–142.

SUBA János, A Nemzeti Hadsereg csendőralakulatai 1919–1921, *Közép-európai Közlemények*, 2015/4, 47–60.

SUBA János, Polgárőrség szervezése 1919–1921, *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 2018/56, 131–144.

SZABÓ Ferenc SJ, *Probászka Ottokár élete és műve (1858–1927)*, Budapest, Szent István Társulat, 2007.

SZAKÁLY Sándor, *A magyar katonai felső vezetés, 1938–1945*, Budapest, Ister Kiadó, 2001.

SZAKÁLY Sándor, *Honvédség és tisztikar 1919–1947*, Budapest, Ister Kiadó, 2002.

SZAKÁLY Sándor, Napló, naplószerű emlékirat, emlékirat? Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945 nyomán a naplóíró felelősségéről és a forráskritika fontosságáról, in *Emlékirat és történelem*, szerk. HORVÁTH Jenő – PRITZ Pál. Budapest, 2012. Magyar Történelmi Társulat – Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság. 82–98.

SZAKÁLY Sándor, *Az önálló magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás létrehozása 1918–1922*, in *A XIX–XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági testületei*, szerk. BODA József – PARÁDI József, Budapest, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság–Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, 2014, 101–116.

SZAKÁLY Sándor, *A 2. vkf. osztály, Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéről, 1918–*

1945, Budapest, Magyar Napló Kiadó – VERITAS
Történetkutató Intézet, 2015.

SZAKÁLY Sándor, *Az Evidenzbürotól az önálló magyar
katonai hírszerzés megteremtéséig*, *Felderítő Szemle*, 2016/11,
64–74.

Szakmatörténeti szemelvények, forráskiad. BODA József –
DOBÁK Imre – REGÉNYI Kund–SZILI László,
Budapest, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, 2014.

SZÁSZ László, Bánffy Miklós. Az erdélyi szellem
arisztokratája, Budapest, Magyar Művészeti Akadémia,
2020.

SZÁVAI Ferenc, *Az Osztrák–Magyar Monarchia
felbomlásának következményei. Az államutódlás vitás kérdései*,
Pécs, Pro Pannonia Kiadó, 2004.

SZEKÉR Nóra, *A Magyar Közösség története*, PhD-
értekezés, Budapest, Pázmány Péter Katolikus
Egyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2009.

SZEKÉR Nóra, *Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség
Története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2017.

SZERÉNYI Ildikó – VISZKET Zoltán, Buzgó Mócsing, az igazi Trebitsch, *Archívnet*, 2006/3.

http://www.archivnet.hu/kuriozumok/buzgo_mocsing_az_igazi_trebitsch.html

TAKÁCS Tibor, *Megfigyelt, kitelepített, megfigyelt*. Mikecz Ödön és a politikai rendőrség 1951 után, in *Honukban ottbontalanok. Tanulmányok az 1951. évi budapesti kitelepítések történetéből*, szerk. GYARMATI György – PALASIK Mária, Budapest–Pécs, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Kronosz Kiadó, 2018, 251–273.

Dmitar TASIĆ, *Paramilitarism in the Balkans. Yugoslavia, Bulgaria, and Albania, 1917–1924*, Oxford, Oxford University Press, 2020.

TÓTH Attila, *Piroska János élete és festészete*, Csongrád, Magánkiadás, 2009.

TÓTH Imre, *Egy polgári arisztokrata. Kánya Kálmán (1869–1945)*, Pécs, Kronosz Kiadó, 2016.

TÓTH Imre, *Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2020.

TÓTH Tibor, *Manicheizmus*. Debecen, Zikkurat-Média Kft., 2002.

TÓTH Tibor, *A hungarista mozgalom emigrációtörténete az „Út és cél” és a „Hungarista Tájékoztató” című sajtótermékek tükrében*, PhD-értekezés, témavezető prof. dr. Szakály Sándor, Debreceni Egyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2007.

TÓTH Tibor, *A hungarista mozgalom emigrációtörténete az „Út és cél” és a „Hungarista Tájékoztató” című sajtótermékek tükrében*, Debrecen, Debrecen University Press, 2008.

TÓTH Tibor, *Társadalmi problémák a vidéki Magyarországon és szociálpolitikai viták a törvényhozásban az 1930-as években*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2018.

TÓTH Tibor, *A Forgotten Agricultural Modernization Program from the 1930s, in Agriculture and Rural Life in Finland and Hungary*, szerk. VARGA Zsuzsanna–Anssi HALMESVIRTA, Suomen Maatalousmuseo Sarka, Helsinki, 2018, 69–78.

TÓTH Tibor, *A hungarista emigráció és 1956*, *Acta Academiae Beregsasiensis*, 2018/1, 201–214.

TÓTH Tibor, A nemzetiszocialista Németország szociálpolitikája 1933-1939, *Debreceni Szemle*, 2018/3, 322–336.

TÓTH Tibor, Nagybirtok kontra kisbirtok. Politikai érdekütközés a hitbizományok felszámolása kapcsán az 1930-as évek közepén, *Agrártörténeti Szemle*, 2018/1–4, 131–139.

Giovanni A. TRAVAGLINO–Lisbeth DRURY, *The Secret Power of Criminal Organizations. A Social Psychological Approach*, Berlin, Springer, 2020.

TURBUCZ Dávid, *Horthy Miklós*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2011.

TURBUCZ Dávid, *Horthy Miklós, a haditengerésztiszt*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2022.

TURBUCZ Dávid, Horthy Miklós világképe és gondolkodásmódja az első világháborút követően, in *Trianon után. Politikai gondolkodás és történetírás*, szerk. HÓNICH Henrik, Budapest, Századvég Kiadó, 2022, 167–186.

UJSZÁSZY István, *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi*

Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései, forráskiad. HARASZTI György, KOVÁCS Zoltán András, SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Corvina Kiadó, 2007.

UJVÁRY Gábor, *„Egy európai formátumú államférfi”.* Klebelsberg Kuno (1875–1932), Pécs, Kronosz Kiadó, 2014.

UNGVÁRY Krisztián, Egy magyar intézmény. A „Zsidókérdést Kutató Intézet” keletkezéséhez, in *Évkönyv 2003*, XI. *Magyarország a jelenkorban*, Budapest, 1956-os Intézet, 2003, 147–163.

UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó – Országos Széchenyi Könyvtár, 2012.

UNGVÁRY Krisztián, *Horthy Miklós. A kormányzó és felelőssége 1920–1945*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2020.

UNGVÁRY Krisztián, *Kiugrás a történelemből. Horthy Miklós a világpolitikai színpadán*, Budapest, Open Books, 2022.

Uğur Ümit ÜNGÖR, *Paramilitarism. Mass Violence in the Shadow of the State*, Oxford, Oxford University Press, 2020.

VÁGI Zoltán, Endre László. Fajvédelem és antiszemitizmus a közigazgatási gyakorlatban 1919–1944, in *Tanulmányok a Holokausztról II.*, szerk. Randolph L. BRAHAM, Budapest, Balassi Kiadó, 2002, 81–154.

VARGA Krisztián, *Az 1945 előtti politikai rendőrség* Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásában, *Betekintő*, 2009/1.

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekint_o-szamok/2009_1_varga_k.pdf

VARGA Krisztián, *Ellenség a baloldalon. Politikai rendőrség a Horthy-korszakban*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2015.

VARGYAI Gyula, *A biatorbágyi merénylet. Merénylet a merénylet ellen*, Budapest, Hadtörténelmi Levéltár – Paktum Nyomdaipari Társaság, 2002.

VÁRY Albert, *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Vác, A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyomdája, 1922.

VESZPRÉMY László Bernát, „Ne hagyjátok őket elcipelni!” Zadravec István és a holokauszt, *Sapientiana*, 2016/1, 78–91.

VESZPRÉMY László Bernát, 1921. *A Horthy-rendszer megszületésének története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2021.

VONYÓ József, Jobboldali radikálisok Magyarországon 1919–1944. Tanulmányok, dokumentumok, Budapest, Kronosz Kiadó, 2012.

VONYÓ József, Gömbös Gyula, Budapest, Napvilág Kiadó, 2014.

VONYÓ József, Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt, Budapest, Kairosz Kiadó, 2018.

Robert G. L. WAITE, *Vanguard of Nazism The Free Corps Movement In Post-War Germany 1918–1923*, New York, W. W. Norton and Company, 1969.

Bernard WASSERSTEIN, *Az igazi Trebitsch. Az átváltozóművész*, ford. MOLNÁR György, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016.

WAYAND Tibor, *Önvallatás. Wayand Tibor fogságban írt visszaemlékezései, 1945–1946*, forráskiad. VARGA Krisztián, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Kronosz Kiadó, Budapest, 2019.

Thomas WIEDER, Genre fasciste. Dans les années 1920, Adolf Hitler était surveillé par les services français. La fiche rédigée sur le futur Führer dort dans une armoire des Archives nationales, *Le Monde*, 2009. november 20.

WINDISCH-GRAETZ Lajos, *Hősök és csirkefogók. Megélt történelem 1899–1964*, ford. NYIZSNYÁNSZKY Ferenc, Budapest, Athenaeum Kiadó, 2019.

ZADRAVECZ István, *Páter Zadraveczt titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

ZAKAR József, Fajvédők az 1920-as évek Magyarországon, in *Tanulmányok a holokausztról V.*, szerk. Randolph L. BRAHAM, Budapest, Balassi Kiadó, 2011, 52–111.

ZEIDLER Miklós, *A revíziós gondolat*, Pozsony, Kalligram, 2009.

ZEIDLER Miklós, Külpolitika és revízió – Mindent vissza?, in *A Horthy-korszak vitatott kérdései*, Budapest, Kossuth Kiadó, 175–196.

ZINNER Tibor, Adatok a szélsőjobboldali egyesületek megalakulásának körülményeihez, *Történelmi Szemle*, 1979/3–4, 562–576.

ZINNER Tibor, Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november – 1920. március közötti történetéhez, *Budapest Főváros Levéltára Közleményei*, 1978/1, 251–284.

ZINNER Tibor, Az egyesületek, pártok felosztatása Budapesten 1945 és 1948 között 1., *Politika-Tudomány*, 1987/4, 60–77.; 2. rész: *Politika-Tudomány*, 1988/2, 76–88.

ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.

ZINNER Tibor, *Gyorstalpaló tanfolyam. A Büntetőbírói és Ügyészi, majd Bírói és Államügyészi Akadémia története előzményeivel és következményeivel*, Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2022.

A két világháború közötti időszakban számos olyan alkalom, viszonylag jól dokumentált eset volt, amikor elmondható, hogy magyar irreguláris katonai alakulatok akár a magyar katonai felső vezetés utasításával olyan műveleteket, mai terminológiával különleges hadműveleteket kiviteleztek, amelyek a hivatalos kormánypolitikába nem illeszkedtek: az 1919 és 1921 közötti fehérterror polgárháborús időszaka után ilyen volt az 1921-es nyugat-magyarországi felkelés, melyet a Bethlen-kormány és a hadvezetés hallgatólagosan igen erőse támogatott, noha az osztrákokkal szembeszálló magyar irreguláris katonai alakulatok és az állam/kormányzat viszonya korántsem volt kiegyensúlyozott. A jelen forráskiadvány, amellet, hogy összefoglalja a felkelés főbb eseményeit, egy olyan forrást is közlétesz, amely, bár akárki számára elérhető, mégis kevésbé ismert, és rámutat, hogy a magyar kormányzat – többek között Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes koordinációjával – készült a nyugat-magyarországi kérdés megoldására, és nem zárkózott el az Ausztriával való esetleges konfliktusoktól sem, a látszólag önszerveződő felkelő csoportok mögött pedig már a kezdet kezdetén ott állt – teljes joggal és indokoltan – gróf Bethlen István miniszterelnök kormánya is...